

Role učitelů při prevenci rizikového chování žáků na druhém stupni ZŠ

Aneta Kotíková

Bakalářská práce
2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Aneta Kotíková**
Osobní číslo: **H140494**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Role učitelů při prevenci rizikového chování žáků na druhém stupni ZŠ**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti druhů prevence rizikového chování, typů rizikového chování a kompetencí učitelů.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

SOBOTKOVÁ, Veronika. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Praha: Grada, 2014. Psyché. ISBN 978-80-247-4042-3.

CIHLOVÁ, Kateřina. Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence. Ostrava: EconomPress, 2014. ISBN 978-80-905065-6-5.

KABÍČEK, Pavel a kol. Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4.

VYKOPALOVÁ, Hana. Sociálně patologické jevy v současné společnosti. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0337-4.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lucie Blašíková**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **7. prosince 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **26. dubna 2017**

Ve Zlíně dne 7. prosince 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 24.4.2017

.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá rolí učitelů při prevenci rizikového chování žáků na druhém stupni ZŠ. Teoretická část vymezuje základní pojmy této problematiky, a to zejména definici rizikové mládeže, druhy prevence na základních školách či projevy rizikového chování v období pubescence. Dále se věnuje vybraným formám rizikového chování a v rámci prevence se zaměřuje na prostředí školy a její pedagogické pracovníky. Praktická část zkoumá subjektivní zkušenosti učitelů s rizikovým chováním a jeho prevencí v prostředí vybraných základních škol ve Zlínském kraji. Cílem předkládané práce je zhodnocení úlohy učitelů při prevenci rizikového chování.

Klíčová slova: pubescence, rizikové chování, riziková mládež, prevence, učitel a metodik prevence na základní škole.

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the role of teachers in preventing children's risk-taking behaviour at the second stage of primary school. The theoretical part defines basic terms of this topic, such as at-risk youth, types of prevention at primary school, and risky behavioural manifestation during pubescence. Furthermore, this section describes specific types of risky behaviour and prevention about school area and educators there. The practical part explores teacher's subjective experience with risky behaviour and its prevention in selected primary schools in Zlín Region. The aim of this thesis is to evaluate the role of teachers in prevention of risky behaviour.

Keywords: Pubescence, Risk-taking Behaviour, At-risk youth, Prevention, Teacher, Prevention Specialist at Primary School

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce, Mgr. Lucii Blašíkové, za cenné připomínky a trpělivost. Můj nemalý dík patří celé mé rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

Motto:

„Kam směřuješ, je vždycky důležitější než to, kde stojíš.“

Kosorin

„Kdo chce hýbat světem, musí pohnout nejdříve sám sebou.“

Sókratés

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Obsah

Úvod	9
1 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ V OBDOBÍ PUBESCENCE	12
1.1 Riziková mládež	12
1.2 Rizikové chování a jeho vybrané formy	13
1.2.1 Alkohol a kouření	14
1.2.2 Šikana a kybersikana	15
1.2.3 Záškoláctví	17
2 PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ	18
2.1 Primární prevence rizikového chování	18
2.2 Preventivní programy rizikového chování	19
2.3 Minimální preventivní program	20
3 ŠKOLNÍ PORADENSTVÍ JAKO PREVENCE	21
3.1 Školní prostředí jako riziková činitel	22
3.2 Školní metodik prevence	23
3.3 Výchovný poradce	23
3.4 Osobnost učitele	24
4 ÚVOD DO VÝZKUMNÉ ČÁSTI	28
4.1 Cíl výzkumu	28
4.2 Metoda a technika sběru dat	29
4.3 Výzkumný vzorek, průběh sběru dat	29
4.4 Vyhodnocení dotazníků	29
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	31
5.1 Grafické znázornění výsledků výzkumu	31
5.2 Shrnutí výsledků výzkumu, doporučení pro praxi	47
Závěr	50
Seznam použité literatury	52
Seznam tabulek	54
Seznam grafů	55
Seznam příloh	56

Úvod

Bakalářská práce se zabývá tématem, které neztrácí na aktuálnosti, a to rizikovým chováním a jeho prevencí ve školství. Dospívající jedinci se často chovají odlišně, což se často projevuje z různých důvodů jako rizikové chování. Období dospívání je pro pubescenty náročné, mohou být málo odolní vůči negativním vlivům prostředí, a tak často hledají únik od reálného světa nesprávnými cestami. Mladí lidé si často stěžují, že nemohou najít nikoho, kdo by byl schopen a ochoten jim naslouchat, případně pomoci od jejich trápení. Bohužel v dnešní zrychlené moderní době jsou žáci často nuceni hledat pomoc mimo prostředí domova i školy. Proto je vhodné zamyslet se nad vhodnou a hlavně účinnou prevencí, kterou by se školy, ale hlavně samotní pedagogové měli neustále zabývat.

Základní škola je pro žáky vedle rodiny tím nejdůležitějším prostředím, ve kterém tráví většinu času. Vedle stěžejních výukových aktivit je stěžejní rolí učitelů připravit dospívající jedince na nežádoucí a rizikové jevy, jež s sebou každodenní realita přináší.

Hlavním cílem školní prevence by proto měla být schopnost vybavit žáky kompetencemi, díky kterým dokáží včas rozpoznat hrozící rizika a zvládnou na ně vhodně zareagovat.

Některé formy rizikového chování nás potkávají nepřetržitě, mezi nejčastější patří kouření tabákových výrobků, konzumace alkoholu, šikana či záškoláctví. S rozvojem virtuálního světa se stále víc žáků setkává s kyberšikanou. Spousta dospívajících žije v přesvědčení, že je svět internetu absolutně anonymní, ale opak je pravdou, a tímto rizikovým chováním je nutno se zabývat, ať už s pomocí rodičů, tak školy a učitelů.

Práce se člení na teoretickou a praktickou část. Teoretická část vymezuje základní teoretická východiska, jejichž znalost je potřebná pro kvantitativní výzkum praktické části. V úvodní části se věnujeme rizikovému chování, přičemž jej vztahujeme zejména k období puberty. Zároveň se zde seznámíme s nejtypičtějšími formami rizikového chování, které se běžně vyskytuje na druhém stupni základních škol. V druhé kapitole se zaměříme na prevenci, kterou rozumíme předcházení nežádoucích jevů, tedy i rizikovému chování. Teoretickou část uzavřeme kapitolou věnující se školnímu poradenství.

Praktická část bude postavena na kvantitativním výzkumu, jenž má za cíl zjistit, jaké jsou zkušenosti učitelů druhého stupně základních škol ve Zlínském kraji se školní prevencí rizikového chování. Kromě hlavního cíle je potřeba vytyčit i výzkumné otázky, jež budou

korigovat samotný výzkum, který budeme provádět formou dotazníkového šetření. Nechybí zde ani popis realizace výzkumu a způsob jeho vyhodnocení.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ V OBDOBÍ PUBESCENCE

Tato bakalářská práce se věnuje prevenci rizikového chování žáků na druhém stupni ZŠ, musíme se tedy nejprve zaměřit na specifika vývojového období, kterými žáci druhého stupně procházejí. Nejprve popisujeme základní charakteristiky období pubescence. Zaměřujeme se na možnost souvislosti přirozeného vývoje jedince s rozvojem vybraných forem rizikového chování.

Období dospívání představuje přechod mezi obdobím dětství a dospělosti, kdy si každý jedinec musí projít významnými změnami, jsou to změny tělesné, psychické a sociální. Tyto změny jsou vzájemně propojeny. Samotné období pubescence probíhá zhruba od 11 do 15 let, je to u dospívajících tedy doba, kdy navštěvují druhý stupeň základních škol, či nastupují na osmiletá gymnázia. První pubertální fází je fáze prepuberty, kdy se začínají objevovat první známky dospívání. Vlastní fáze puberty nastupuje po dokončení prepuberty a trvá do dosažení schopnosti reprodukce (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Zvláštnosti psychiky dospívajícího jedince můžeme chápat jako jeho úsilí o přizpůsobení se biologickým, psychickým a sociálním podmínkám. Dospívající jedinec bývá často nejistý ohledně svého současného a hlavně budoucího postavení mezi lidmi. Není si často jistý ani úkoly a požadavky, jež jsou po něm vyžadovány. Dospívající jedinec je často obětí jeho fyziologických změn, které mají vliv i na jeho psychiku (Langmeier, Krejčířová, 2006).

1.1 Riziková mládež

Slovní spojení riziková mládež, které je považováno za vážný sociální problém, se objevuje až v novověku. Mohou za to hlavně společenské změny, které se odehrávají převážně v západních společnostech poslední dvě století. Od 18. století slábl systém sociální kontroly, tedy vliv církve, vliv „vrchností“, vliv širší rodiny apod. Dnešní rodiny jsou často málo stabilní a mnoho dětí vyrůstá jen s jedním rodičem, který sám na výchovu nestačí. Zážitek rozchodu či rozvodu rodičů se nevyhne mnoho dnešních dětí a většinou je to po psychické i sociální stránce silně poznamená. Dalším rizikovým bodem, který ovlivňuje dnešní děti, je nedostatek času, který tráví se svými rodiči. Rodiče tráví většinu dne, klidně i noci, v zaměstnání. Děti, které nejsou právě ve škole či v zájmovém kroužku, nejsou tedy po část dne vůbec pod kontrolou. Často tedy tráví část dne venku se svými vrstevníky, což ne ve všech případech má pozitivní účinky. Mezi další rizikové jevy, které bychom neměli

opomínat, jsou masová média, internet a televize. Ty často spojují násilí a zábavu. U dospívajících jedinců, kteří se ve volném čase věnují sledování některých pořadů s abnormálními idoly, hraní počítačových her apod., se mohou objevit zvýšené sklony k agresi. Vliv problematických vzorů je tím větší, čím je menší vliv rodiny (Matoušek, Koláčková, 2005).

Za rizikovou mládež můžeme považovat dospívající jedince, u kterých jsou typické agresivní projevy a disociální chování. Tento typ mládeže se častěji setkává se sociálně patologickými jevy, jako je alkoholismus a kouření, drogová závislost, kriminalita, šikanování, rasismus, xenofobie, rizikové sexuální chování apod. Často to této kategorie spadají dospívající jedinci z tzv. sociálně znevýhodněných skupin, hlavně z dysfunkčních rodin, kteří vyrůstají v podmínkách neúplné rodiny, kde chybí podpora jejich intelektového, mravního a emočního vývoje (Nielsen Sobotková, 2014).

1.2 Rizikové chování a jeho vybrané formy

Pojem rizikové chování z anglického výrazu risk-taking behavior, problem behavior syndrom. Jedná se o chování rizikové skupiny, ve školství zejména dospívajících. Nejčastěji se jedná o tři rizikové typy chování:

- 1.) Zneužívání návykových látek (kouření, alkohol, drogy)
- 2.) Negativní chování v oblasti reprodukční (předčasný sex, riziko pohlavních nemocí)
- 3.) Negativní psychosociální chování (agresivita, kriminalita, nedokončení školní docházky, následná nezaměstnanost a jiné)

Často dospívající jedince ovlivňuje negativní tlak okolí, obzvláště vrstevníků (Průcha, Walterová, Mareš, 2003).

Rizikové chování je do určité míry považováno za normativní součást vývoje. Až 50 % dospívajících se během dospívání zapojí alespoň do jedné z forem rizikového chování. V oblasti rizikového chování existuje nejednotná terminologie, kdy se můžeme setkat i s pojmy jako je problémové chování, delikvence, predelikventní chování, poruchy chování apod. Za společensky nepřijatelné až zakázané můžeme považovat pojmy jako např. abnormální chování, agresivní chování, antisociální chování, asociální chování, návykové chování či nepřizpůsobivé chování. Nýbrž pojem rizikové chování je považován za nadřazený výše zmiňovaným pojmům (Nielsen Sobotková, 2014).

1.2.1 Alkohol a kouření

Konzumace alkoholu je společností méně tolerována než kouření cigaret, důsledky jeho konzumace jsou ovšem podobně závažné hlavně ze zdravotního hlediska. Děti, ale hlavně dospívající mládež jsou vzhledem ke svému věku konzumací alkoholu vysoce ohroženou skupinou.

Alkohol je pro pubescenty mnohem nebezpečnější než pro dospělé jedince. Játra mladistvých jej nejsou schopna odbourávat v takové míře a jen velmi malé množství může vyvolat zdraví nebezpečné otravy. Bohužel je zřejmé, že návyk na alkoholu se u dětí a mladistvých obecně vytváří velmi rychlým způsobem. Proto si zvykly převážně civilizované společnosti děti před alkoholem chránit. Například ve Spojených státech amerických mohou pít alkohol osoby starší 21 let. U nás je to hranice 18 let, ale bohužel se tato hranice často vůbec nedodrhuje (Nešpor, Csémy, 1994).

Alkohol a kouření patří v České republice mezi nejrozšířenější návykové látky, s nimiž se dospívající nejčastěji setkávají. Spotřeba alkoholu na 1 obyvatele byla v předválečném Československu v porovnání s tou dnešní asi třetinová. Chlapci obvykle získávají dřívější zkušenost s alkoholem než dívky. Alkohol i tabák jsou u nás poměrně dobře dostupné, na což často upozorňují sami mladiství. Mnoho rodičů na děti nemá tolik času, dospívající často tráví volný čas se svými vrstevníky ve společnosti těchto návykových látek, často dostatečně nepoučení o možných následcích. Tento trend podporuje i reklama, ať už formou přímou či nepřímou (Nešpor, 2001).

Alkohol je podle Světové zdravotnické organizace každoročně příčinou více než 2,5 milionu úmrtí, ve věkové skupině 15 až 29 let umírá 320 000 mladých lidí ročně. To je více než má na svědomí nemoc AIDS nebo násilné činy. Světová zdravotnická organizace dále upozorňuje, že 30 % z celkové světové produkce představují lihoviny vyrobené doma či lihoviny pašované. Alkohol je často viníkem řady nemocí, ať už somatického či psychického původu. Mezi nejčastější somatické patří infekční nemoci, zhoubné nádory, nemoci krve a v neposlední řadě i úrazy a otravy. Do psychických můžeme zařadit psychickou závislost na alkoholu, postižení intelektu, poruchy osobnosti či alkoholickou halucinózu (Nielsen Sobotková, 2014)

Někdy se můžeme setkat s pojmem „průchozí drogy“, označují se tak alkohol, tabák, ale i např. marihuana. Zkušenost s těmito návykovými látkami u některých dospívajících může znamenat přechod k více nebezpečným látkám. U dětí a dospívajících je tedy potřeba do-

předu si všímat varovných signálů, jako jsou alkohol v dechu, bolesti hlavy v kocovině, často oslabení zábran, pití při nevhodných příležitostech apod. Neměly by se podceňovat ani vlivy dědičnosti a hlavně vliv rodinného prostředí (Nešpor, Csémy, 1994).

Důvodem zneužívání návykových látek bývá pro mladistvé potřeba uniknout problémům. Toto počínání je spojeno s názorem, že s drogou dostává život smysl a drogy tedy přinášejí užitek. Jako v jiných evropských státech jsou u nás nejužívanější drogy alkohol, tabák, jak jsme již zmiňovali výše. Pravidelně kouří 30 % dospělých a téměř podobně i množství mladistvých Čechů. Zdravotní následky jsou za všech okolností velice závažné, na následky aktivního či pasivního kouření jen u nás v České republice zemře každý pátý člověk. I v mladém věku jsou častá onemocnění dýchacího systému, kardiovaskulárního systému, krve a psychické či psychosomatické obtíže (Nielsen Sobotková, 2014).

1.2.2 Šikana a kyberšikana

Šikanování se stává v naší společnosti nebezpečnou sociální nemocí, jejímž důsledkem může být poškozování jednotlivců, včetně rodiny a obecně společnosti. Mnoho miniprůzkumů na základních a středních školách u nás poukázala na to, že většina učitelů nevidí šikanu jako problém, a když se chtějí o šikaně bavit, tak se dle nich určitě neděje v jejich škole. Ovšem šikanování je často skrytý problém, na který se bohužel v hodně případech přijde pozdě. Podrobnější zmapování šikany je totiž velmi obtížný úkol, šikana je totiž před většinou společnosti skryta a to záměrně. O většině případů šikanování se prostě neví. A to i přesto, že lehčí formy šikany zasahují velkou část veškeré školní populace. V České republice jsou na tom se zkušenostmi se šikanou nejhůře základní či praktické školy, dále učiliště. Nejzávažnější situace se odhaduje v ústavní výchově (Kolář, 2001).

Dle výzkumů je šikana v posledních letech rozšířenější, než se předpokládalo. Oběti šikany mohou mít dlouhodobé následky a jsou známy i případy, kdy byli žáci dohnáni až k sebevraždě. Oběť je šikanována buď jedním dalším spolužákem, často ho doprovázejí a podporují další. I když je šikaně věnována pozornost na celém světě, existuje mnoho národů, které pro šikanu nemají vlastní slovo a mnoho zemí se jednoduše drží anglického výrazu *bullying*. Pokud chceme šikanu pochopit, musíme je odlišit od jednorázových projevů hrubého a agresivního chování a od dlouhodobého a hlavně opakovaného týrání, jež je jádrem šikany. Často lze později zjistit, že v mnoha případech nahlášené šikany jde o nedorozumění, ale důležitá je záměrnost tohoto jednání. Šikanu je velmi obtížné odhalit, jelikož

samotní učitelé se dozvídají jen o zlomku případů a většina odhadů pochází ze subjektivního pozorování (Kyriacou, 2005).

Šikana musí splňovat tři podmínky. Vždy jde o převahu síly nad obětí, kdy ovšem nemusí jít jen o převahu fyzickou, může se jednat i o převahu ve formě psychické síly. V tomto případě psychicky odolnější jedinec trápí jedince méně odolného. Další podmínkou je, že oběť vnímá útok jako nepříjemný. Často se může jednat o přezdívký, které se mezi dětmi a dospívajícími objevují, nýbrž v našem případě mají urážlivý charakter. Poslední podmínkou je čas, což znamená, že útok může být dlouhodobý, ale i krátkodobý. Krátkodobější případy šikany jsou v mnoha případech nebezpečnější, protože se o nich nedozvědí ani učitelé. Škola i rodiče by si sami měli všimnout varovných signálů, ve většině případů samotná oběť sama dobrovolně neoznámí a to z mnoha osobních důvodů. Oběť se bojí, že pokud něco řekne, bude jí ubližováno ještě více a často se navíc stydí, že si nechává ubližovat a sama se nedokáže bránit. Oběti se většinou také bojí, že ubližující chování bude svaleno na ně a dále, že budou muset opustit třídní kolektiv nebo dokonce změnit školu (Martínek, 2009).

Za kyberšikany můžeme považovat opakovanou formu agrese, která je realizována vůči jedinci či skupině s použitím informačních a komunikačních technologií. Tato agrese probíhá nejčastěji prostřednictvím mobilu či internetu. Kyberšikana obvykle začíná jako tradiční šikana a vychází z projevů psychické šikany. V rámci webových stránek, sociálních sítí či blogů můžeme jmenovat některé projevy jako například publikování ponižujících záznamů či fotografií ponižování, pomlouvání, ztrapňování pomocí falešných profilů, provokování a napadání uživatelů v online komunikaci. K projevům kyberšikany jsou používány hlavně SMS zprávy, e-maily, diskuze, blogy, sociální sítě, nejčastěji facebook (Kopecký, 2013).

Dospívající jedinci jsou často přesvědčeni, že internet je absolutně anonymní. Hodně lidí si myslí, že když něco podniknou na internetu, tak už to nikdo nikdy nenajde, neodhalí. Že jim nehrozí žádný postih. Bohužel opak je pravdou a ve většině případů je anonymita běžných uživatelů opravdu nízká. V prostředí internetu mizí případné bariéry, a tak mají dospívající jedinci pocit, že mohou odhodit masku a stávají se odvážnější. Mají pocit, že mohou dělat a říkat, cokoli chtějí. Mnoho dospívajících říká, že právě tento druh otevřenosti je vtahuje dobrovolně do virtuálního prostředí. Hledají zde především svobodné projevení svých názorů a pocitů. Pubescenti, adolescenti chtějí být nezávislí a chtějí vše dělat samostatně podle sebe, nejlépe bez dohledu rodičů. Internet je proto pro ně velmi vzrušující

z toho důvodu, že rodiče mu často nerozumí, nehlídají ho. Rodiče si často myslí, že když jsou děti v bezpečí domova, na internetu se jim přece nemůže nic stát. Ovšem internet může být pro dospívající jedince velkou hrozbou, hlavně z psychologického hlediska (Šmahel, 2003).

1.2.3 Záškoláctví

Tento typ rizikového chování patří mezi nejčastější důvody, proč žáci nedokončí základní či střední školu. Jde o úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák nechodí do školy, má časté absence. Rodiče o tomto problému většinou nevědí, a tak žák má absenci bez řádného omluvení rodiči či lékařem. Ze strany žáka může jít o nechuť ke školní práci, má strach ze spolužáků, školy nebo učitelů. Pokud má dítě kladný vztah ke školnímu prostředí, jde mu učení, nemá většinou důvod k vědomému útěku ze školního prostředí. Často chodí za školu žáci s nižším nadáním, kteří mívají problémy kvůli chování. Naopak motivem odporu ke škole mohou mít i děti s mimořádným nadáním, protože spolužáci je mohou nazývat šprty a šplhouny třídy. Negativní vztah ke škole může být způsoben i tzv. školní fobií. Jedná se o psychickou poruchu, která je vyvolána nepřiměřeným strachem z různých předmětů či učitelů (Martínek, 2009).

Míra záškoláctví je ukazatelem správné funkce vzdělávacího systému. Zodpovědná společnost se musí starat o to, aby se i žáci se slabšími výsledky neocitli stranou zájmu a měli chuť školu navštěvovat. Žáci, kteří chodí za školu pravidelně nebo se k tomuto trendu často vrací, se mohou stát chronickými záškoláky. U těchto jedinců hrozí až sedmkrát vyšší pravděpodobnost, že nedokončí navštěvovanou školu. Důsledkem záškoláctví jsou nejen špatné výsledky žáků, ale zhoršují se tím jejich možnosti uplatnění na trhu práce, hrozí zvýšení kriminality (Kyriacou, 2005).

2 PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

Kapitolu věnujeme významu pojmu prevence v kontextu rizikového chování. Slovo prevence (z latinského slova *praevenire*) zahrnuje soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucích jevů, zejména onemocněním a sociálně patologickým jevům. Rozlišujeme primární prevenci, která je zaměřena na celou populaci (např. prevence delikvence zaměřená na celou mládež), dále sekundární prevenci, jenž se zaměřuje na rizikové chování jednotlivce a skupiny (např. prevence delikvence zaměřená na děti ze socioekonomicky znevýhodněných skupin), poslední skupinou z tohoto dělení představuje terciární prevence, která je zaměřená na minimalizaci následků nebo pokračování nežádoucích jevů u jedinců, u nichž se sledovaný nežádoucí jev již předtím vyskytl. Primární prevenci dále můžeme dělit na specifickou, která je zaměřená proti konkrétnímu riziku a nespecifickou, jež u žáků podporuje obecně žádoucí formy chování (Průcha, Walterová, Mareš, 2003).

2.1 Primární prevence rizikového chování

Mezi základní principy rizikového chování u žáků patří výchova k předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování. Žádaná je normalita v primární prevenci, což je stav jedince nebo skupiny, který odpovídá zvolené normě, nebo se k ní alespoň přibližuje (Novák in Miovský, 2015).

Primární prevence by měla podporovat zrání jedince, aby mohl projít co nejbezpečnějším způsobem v hledání vlastní identity prostřednictvím rozvíjení B-P-S-S celku:

- 1.) Biologický předpoklad – za primární prevenci zde považujeme starost o fyzické zdraví či výživu, včasnou léčbu nemocí či prevenci úrazů.
- 2.) Psychologický předpoklad – zde vidíme primární prevenci v učení se intimitě ve vztazích, v otevřené komunikaci či sdílení hodnot s jinými lidmi, zvládání volného času apod.
- 3.) Sociální předpoklad – za rizikové faktory zde můžeme považovat např. rasovou odlišnost, touhu po identifikaci se silnější skupinou, rozvoj soucítění s druhými, možnost dobrovolnosti, dobročinnosti.
- 4.) Spirituální předpoklad – primární prevencí zde rozumíme umění rozeznávání síly a hrubosti u autorit, rozeznávání síly od arogance, mentální síly od arogance, či vytváření rituálů (Hutyrová, Růžička, Spěváček, 2013).

V primární prevenci rozeznáváme různé přístupy. Jsou to východiska plánování a vlastní realizace na školách. Dle těchto přístupů byla použita klasifikace výchovných stylů. Při *autoritativním* výchovném stylu učitel či jiný vedoucí pracovník především rozkazuje. Více méně nerespektuje přání dětí, nabízí jim jen svou jasně danou strukturu práce. Vůbec jej nezajímá diskuze. Autoritativním přístupem v primární prevenci může být přednáška experta (policie, doktor), při které jsou nabízeny pouze informace o drogách s cílem děti zstrašit. Dále je zde možno zařadit testování na školách, zákazy užívání alkoholu a cigaret apod. Opak autoritářského stylu je styl *liberální*, u kterého je ovšem velmi slabé vedení a na děti tím pádem nejsou kladeny žádné větší požadavky. Volný prostor je zde proto hodnocen negativně. Můžeme sem zařadit programy volnočasových aktivit, které jsou nabízeny jako alternativní programy např. užívání drog, podle hesla „kdo si hraje, nezlobí“. Třetí styl se nazývá *demokratický*, který spočívá v tom, že děti mají přehled o jejím celkovém dění a cílech. Tento styl podporuje iniciativu. Děti se zde učí významu spolupráce. Nabízené normy jsou zdrojem jistoty a hranic, tento styl je tedy nejvýhodnější (Adámková in Mišovský, 2015).

2.2 Preventivní programy rizikového chování

U efektivního preventivního programu je nutno naprosto přesně vědět, pro kterou cílovou skupinu je určen. Mezi nejvíce ohrožené skupiny patří skupiny rizikové, kam řadíme celou skupinu 13-18 let. Tato skupina je ohrožena více než zbytek populace. Další ohroženou skupinou jsou např. pravidelní uživatelé drog, problémoví uživatelé či závislí uživatelé. Preventivní program dle standardů MŠMT ČR musí splňovat přímý a explicitně vyjádřený vztah k určité formě rizikového chování, jasnou časoprostorovou ohraničenost realizace, což obnáší zmapování potřeb, plán programu a jeho plánování, zhodnocení programu a jeho návaznosti. Dále musí program mít jasně definovanou a ohraničenou cílovou skupinu. Program by měl respektovat specifika své cílové skupiny, její jedinečnost. Není možné zabránit nástupu rizikového chování u všech lidí, ale je třeba usilovat o oddálení nástupu do co nejvyššího věku jedinců, minimalizovat rizika spojená s tímto chováním. Změny znalostí ani postojů zde nejsou důležité, pokud se nepromítnou do reálného chování jedince či cílové skupiny. Doopravdy efektivní preventivní program poznáme tak, že se díky němu např. sníží nebo zcela zamezí užívání tabáku či jiných návykových látek.

2.3 Minimální preventivní program

Minimální preventivní program je obecný rámec pro školní preventivní program. Jeho cílem je definovat základní představu o tom, co by měl komplexní a dlouhodobý školní program splňovat, ale být přitom součástí školního vzdělávacího programu vycházejícího z příslušného rámcového vzdělávacího programu, ale i přílohou dosud platných osnov a učebních plánů. Tento program je konkrétním dokumentem školy a je zaměřen na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a cílový rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. Měl by být též zaměřen na jednotlivé formy rizikového chování. Do programu by se měla projevit vlastní aktivita žáků, měl by se zapojit celý pedagogický sbor dané školy a měl by spolupracovat i se zákonnými zástupci žáků. Minimální preventivní program by měl mít alespoň tři části: soubor pravidel při zvýšení bezpečnosti dětí ve škole a na školních akcích, programy pro rozvoj dovedností pro život a dovedností sebeovlivnění. Program je zpracován na období jednoho školního roku a zodpovídá za něj školní metodik prevence (Miovský, 2015).

Minimální preventivní program by měl jasně definovat dlouhodobé a krátkodobé cíle preventivních a aktivit škol a měl by být naplánován takovým způsobem, aby mohl být řádně splněn a zkontrolován. Program musí důkladně respektovat rozdíly ve školním prostředí, oddalovat, bránit či plně snižovat výskyt rizikového chování a měl by zvyšovat schopnosti žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí. Na tvorbě programu by se měli podílet všichni pedagogičtí pracovníci školy. Každá škola a s ní každý metodik prevence by měli vlastnit aktuální verze všech dokumentů, které tvoří základní rámec pro realizaci Minimálního preventivního programu. Patří mezi ně např. platné školské dokumenty pro oblast primární prevence, dlouhodobá preventivní strategie školy, řád školy či krizový plán a postup školy při výskytu rizikových forem chování.

Předpokládaný rozsah Minimálního preventivního programu činí přibližně 86 hodin a to napříč celou základní školou od první po devátou třídu. Výsledná podoba programu by měla vytvořit podobu komplexního a dlouhodobého preventivního programu. Měl by být sestaven takovým způsobem, aby odpovídal na míru potřebám a možnostem konkrétní školy (Miovský, 2015).

3 ŠKOLNÍ PORADENSTVÍ JAKO PREVENCE

Školní poradenské pracoviště je označení pro poskytovatele poradenských služeb ve školách, je součástí školy, nepředstavuje externí pracoviště. Služby školního poradenského pracoviště jsou obvykle poskytovány výchovným poradcem, školním metodikem prevence, případně školním psychologem, školním speciálním pedagogem a jejich konzultačním týmem složeným z vybraných pedagogů školy. Součástí tohoto týmu jsou na mnoha školách také asistenti pedagoga a sociální pedagogové (Zapletalová in Miovský, 2015, s. 184).

Většina dospívajících tráví převážnou část svého času ve výchově-vzdělávacích institucích. Školní prostředí tedy hraje nezanedbatelnou roli ve formování osobnosti dítěte, ovlivňují jej jak učitelé, tak vrstevníci. Vliv na dospívající jedince má vliv i klima školy a školní třídy (Nielsen Sobotková, 2014).

Učitelé by měli být schopni žákům, kteří mají problémy s rizikovým chováním, poskytnout obecné poradenství. Ale v některých případech může vyjít najevo, že některým žákům poradenství, které zprostředkuje škola, samo o sobě nestačí. Často je proto nutno pozvat k vyřešení problému mimoškolní organizace, lékařskou pomoc či odbornou psychologickou terapii. Hlavním cílem poradenství je pomoc žákovi. Pomoc se obvykle skládá ze tří základních prvků:

- 1.) Pomoci žákovi vyznat se lépe v nastalé situaci.
- 2.) Pomoci mu zhodnotit jeho vlastní reakci na danou situaci.
- 3.) Pomoci mu zamyslet se nad tím, jak by se za daných okolností dalo nejlépe postupovat (Kyriacou, 2005).

Součástí pedagogické kultury či taktu je včas rozpoznat danou situaci a umět přiměřeně zasáhnout a nabídnout podporu a pomoc. Pedagogové by měli umět včas zachytit a rozpoznat signály nadcházejícího rizikového chování. Měli by se umět orientovat v situacích, umět zjistit, zda se děje něco neobvyklého či závažného. Pomoci žákovi může učitel, školní psycholog či výchovný poradce, metodik školní prevence. Každý pedagog by měl umět žáka trpělivě vyslechnout a nabídnout pomocnou ruku při jeho hledání východiska z beznaděje (Jedlička, Kořa, 1998).

3.1 Školní prostředí jako riziková činitel

S příchodem žáka do školního prostředí se pro něj stává učitel autoritou, která konkuruje autoritě rodičů a později také vrstevníků. Žáci jsou ve většině případů hodnoceni známkami – za podané výkony v jednotlivých předmětech, ale i za jejich chování. Později se žáci opírají také o to, jak je přijímají vrstevníci. Význam spolužáků jako jejich zrcadla a zdroje pocitu vlastní hodnoty neustále stoupá s blížícím se dospíváním. Obzvláště dospívající jedinci na druhém stupni základních škol si vytvářejí svou vlastní „subkulturu“, která se vyznačuje zvláštním jazykem, rituály a zvyklostmi, do níž jsou zapojeni i učitelé. Pravidelné a přirozené je také dělení tříd na „subkultury“ děvčat a hochů. Tyto skupinky ovšem mohou být zárodkem asociálních part. V některých případech tomu napomáhá učitel, který některé žáky preferuje a jiné zatracuje. Oddělení jedinců méně nadaných od zbytku třídy může být velmi nebezpečné, tito žáci se pak přestávají úplně snažit o zapojení. Učitel může dítě demotivovat i necitlivými poznámkami, úmyslným přehlížením iniciativ dítěte či „alergickými reakcemi“ na jeho neznalost učiva. Učitel by se měl zajímat o všechny žáky rovnocenně, pokud učitelův nezájem o vybraného jedince je více než očividný, může tímto chováním odstartovat i šikanování ve třídě (Matoušek, Kroftová, 2003).

Škola by měla být schopna vytvořit takovou atmosféru pracoviště, kde se nebudou zbytečně vyhrocovat konflikty. A pokud konflikty vzniknou, měla by je umět vyřešit. Ke zdravé atmosféře školy patří i uvolnění prostoru pro vyjádření pocitů a názorů. Učitelé by neměli nikomu zbytečně křivdit. Pokud je nutno žáka spravedlivě potrestat, měl by žák vědět proč a zároveň by měl dostat možnost k nápravě (Jedlička, Kořa, 1998).

Vývoji směrem ke zvýšenému výskytu rizikového chování může napomáhat i samotná škola. A to reakcemi na zjištěné asociální chování jednoho či více žáků. Způsob vyšetřování a zejména udílení sankcí jsou pro žáky významnou zprávou o tom, jak škola dbá důstojnosti jednotlivce, a jak dodržuje pravidla, a zda se na všechny dívá stejně. Škola, která přehlíží zcela jasné přestupky, nemá stanovená přesná pravidla týkající se žádoucího chování dětí, učitelé nejsou schopni se objektivně rozhodovat, obviňuje rodiče za něco, co rodiče nezpůsobili, nemůže v celkovém hodnocení pozitivně působit na žáky. Chování by mělo mít stanoveny za každých okolností jasné hranice (Matoušek, Kroftová, 2003).

V dalších podkapitolách se budeme zabývat pedagogickými pracovníky, kteří se zabývají poradenskými službami na základnách školách.

3.2 Školní metodik prevence

Školní metodik prevence pracuje především v oblasti rizikového chování. Vykonává činnosti metodické, koordinační, informační a poradenské, které jsou zaměřeny na prevenci. O těchto činnostech vede podrobnou písemnou dokumentaci. Mezi jeho metodické a koordinační činnosti patří koordinace tvorby a kontrola realizace preventivního programu školy, dále řízení na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, agresivního chování, závislostí, kriminálního chování apod. Mezi jeho další náplň práce řadíme metodické vedení činnosti učitelů školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů a řízení přípravy a realizace aktivit zaměřených na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu a na integraci žáků/cizinců, prioritou je zde prevence rasismu, xenofobie. Školní metodik prevence koordinuje spolupráci školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku sociálně patologických jevů. Dále shromažďuje odborné zprávy a informace o žácích v poradenské péči specializovaných poradenských zařízení a zajišťuje a předává odborné informace o nabídkách programů a projektů specifické primární prevence pedagogům školy. V oblasti poradenských činností řeší metodik školní prevence zejména spolupráci s třídními učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možností rozvoje rizikového chování u jednotlivých žáků a tříd. Dále vyhledává žáky s rizikem či projevy rizikového chování a snaží se jim poskytnout poradenské služby, a to vše ve spolupráci s ostatními učiteli (Zapletalová in Miovský, 2015).

Školní metodik prevence odpovídá za zpracování Minimálního preventivního programu či jiného efektivního preventivního programu. Účinný školní primárně preventivní program je takový, jenž má pro žáky a studenty dlouhotrvající účinek a brání je před kroky, které pro ně mohou být rizikové. Dále oddaluje výskyt rizikového chování, nebo jej alespoň zmírňuje. Účinný preventivní program zamezuje postupu rizikového chování či přechodu do nebezpečnějších forem (Beranová a kol., 2014).

3.3 Výchovní poradce

Výchovní poradce je učitel, který absolvoval specializační studium a působí v rámci systému výchovného poradenství, v našem případě na základních školách. Mezi jeho hlavní úkoly patří:

- 1.) Informační činnost pro žáky, rodiče, pedagogické pracovníky i pracovníky, kteří se vyskytují mimo oblast školství.

- 2.) Hodnocení a sledování vývoje žáků včetně diagnostické činnosti.
- 3.) Vlastní návrhy na opatření v rámci výchovy a vzdělávání žáků na základní škole.
- 4.) Konzultační služby pro žáky a jejich rodiče.
- 5.) Metodická pomoc třídním učitelům a ostatním pedagogickým pracovníkům v daných oblastech (Průcha, Walterová, Mareš, 2003).

Výchovní poradci se většinou na základních školách věnují i kariérovému poradenství. V minulosti se jednalo pouze o poradenství v oblasti volby povolání, dnes výchovní poradci, ale také učitelé, informují žáky o kariérních možnostech v předmětu „Člověk a svět práce“. Zpravidla již v průběhu osmé třídy, s vyšší frekvencí od začátku deváté třídy hledají žáci i jejich rodiče možnosti dalšího studia. Výchovný poradce se obvykle podílí na podávání přihlášek a přípravě na přijímací řízení v průběhu devátého ročníku. Dále by měl disponovat přehledem o různých typech škol a měl by spolupracovat a také komunikovat s úřady práce. Výchovný poradce by se měl orientovat v profesní diagnostice a spolupracovat s pedagogicko-psychologickou poradnou, jejíž služby zprostředkovává žákům. Výchovní poradci jsou součástí konzultačního týmu, který tvoří spolu s třídními učiteli, asistenty pedagoga, školními metodiky prevence, učiteli, kteří vyučují rodinné a občanské výchovy a některé školy sem zapojují i sociální pedagogy (Beranová a kol., 2014).

3.4 Osobnost učitele

Učitelé patří k významným osobám v životě a vývoji dětí a dospívajících. Mohou se pro ně stát důležitým vzorem. Od učitele se všeobecně očekává, že bude žáky vzdělávat, ale také vychovávat. Učitel by měl dokázat porozumět nejen jednotlivcům, ale i celé třídě. Žáci vždy uvítají, když jim je učitel nápomocen s učením, ale i jinými starostmi, které se netýkají školy. Děti a dospívající si nejvíce váží těch učitelů, kteří k nim mají demokratický vztah, což obnáší trpělivost, porozumění, spravedlnost, ale i smysl pro humor, důslednost a přívětivé chování (Nielsen Sobotková, 2014).

Učitelství není považováno za typickou pomáhající profesi, i když se jí v mnohém podobá. Pedagogové se každodenně setkávají se situacemi, kdy jsou žáky či jejich rodiči požádáni o pomoc. Obvykle nemůže tuto roli odmítnout, a tak poskytování pomoci stává běžnou součástí práce učitele. Žáci by se měli v nejčastějších případech se svými problémy obracet na rodiče, ale někteří učitelé, a to zejména třídní učitelé, se těší důvěře svých žáků natolik, že je žáci často vyhledávají s prosbami o pomoc. Téměř polovina žáků dodává, že by se na

třídního učitele obrátilo i v případě zjištěného rizikového chování u některého ze svých vrstevníků. Žáci většinou svým třídním učitelům věří více než učitelům, kteří je učí jen například dvakrát v týdnu, protože se s nimi setkávají každodenně (Lazarová, 2005).

Aby učitel mohl žákům pomoci, musí svou poradenskou činnost strukturovat do tří hlavních fází:

- 1.) Umět žákům pozorně naslouchat, aby byl schopen odhalit podstatu okolností a problémů, jež žák zažívá.
- 2.) Při konzultacích s ostatními učiteli, rodiči, poradnami zjišťovat okolnosti případu a získávat ucelenější pohled na to, co se kolem něj odehrává.
- 3.) Navrhnout postup, který žákovi může pomoci.

První fáze, *naslouchání*, je pro správné umění poradit skutečně zásadní. Je to ovšem velice složitý proces, protože při každodenní komunikaci příliš dobře neposloucháme. Při komunikaci především vnímáme obsah řečeného a soustředíme se na vlastní odpověď. Účelem naslouchání je pro učitele získat co možná nejjasnější obraz představ, pocitů a potřeb žáka. Důležitá je i volba prostředí, kde žáka vyslechneme, rozhovor by měl proběhnout v klidném nerušeném prostředí. Druhá fáze slouží k *odhalení podstaty situace*. Učitelé se zde snaží zjistit, co je jádrem problému. V této fázi může pomoci obrátit se na vnější organizace, uskutečnit návštěvu v rodině žáka apod. Ve třetí fázi je třeba *stanovit další postup*. Učitel by ale neměl rozhodovat za žáka, ale se zvoleným postupem jej obeznámit (Kyriacou, 2005).

Spolupráce učitelů s ostatními kolegy na řešení problému žáka nebo nestandardní situace v našem školství je obvykle poznamenáno tzv. „kabinetovou kulturou“. Pokud není případ řešen na pedagogické radě nebo na jiné poradě, kterou svolá většinou vedení školy, diskutují pedagogové každodenní problémy svých žáků a tříd spontánně v kabinetech, sborovnách apod. Často s úmyslem si ulevit, postěžovat si a najít hotové řešení. Tomuto procesu nelze upřít jistý psychohygienický aspekt. Ovšem řešení problému, které má mít dlouhodobý účinek, obvykle vyžaduje více času na naplánování postupu a změn (Lazarová, 30).

Při řešení více závažných problémů u žáků se učitelé, obvykle prostřednictvím výchovného poradce či metodika prevence, obracejí s žádostí o pomoc na vnější subjekty školy. Nejčastěji hledají pomoc u psychologů, speciálních pedagogů či sociálních pracovníků (např. z oddělení sociálně právní ochrany dětí), často vyhledají pomoc policie nebo lékařů. Tradičně jsou školám nejbližší školská poradenská zařízení (pedagogicko-psychologické po-

radny) nebo jiné školské instituce, např. diagnostické ústavy (ty ovšem zajišťují spíše sekundární prevenci s orientací na poruchy dětí). Tyto instituce poskytují psychologické, speciálně pedagogické a sociální služby, hlavně učitelům, žákům a jejich rodičům, především v oblasti výukových a výchovných problémů dětí, případně školám s větším výskytem rizikového chování u žáků na dané škole.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 ÚVOD DO VÝZKUMNÉ ČÁSTI

V teoretické části bakalářské práce jsme se věnovali způsobu, jakým by měla fungovat primární prevence rizikového chování ve školním prostředí vzhledem k vybraným formám rizikového chování a charakteristice pubescence. Praktickou část tvoří prezentace vlastního výzkumu. Je nutno definovat cíl výzkumu, charakterizovat metodu a techniku sběru dat, popsat volbu výzkumného vzorku a na závěr popsat sběr dat. Praktická část se zaměřuje na oblast primární prevence rizikového chování na druhých stupních vybraných základních škol ve Zlínském kraji. Vybrali jsme kvantitativně orientovaný výzkum, konkrétně dotazníkové šetření. Dotazníky byly určeny pro učitele druhých stupňů základních škol a měly za úkol zjistit jejich vnímání rizikového chování na jejich školách.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumné části bakalářské práce bylo zjistit, jaké jsou zkušenosti učitelů druhých stupňů základních škol ve Zlínském kraji se školní prevencí rizikového chování. Dílčím cílem bylo vysledovat, jak vnímají pedagogové četnost výskytu jednotlivých forem rizikového chování na školách, kde pracují. Dalším dílčím cílem bylo získat informace o tom, jaké mají učitelé zkušenosti s minimálním preventivním programem a jak hodnotí preventivní působení ve škole, kde pracují.

Aby mohl být hlavní cíl splněn, musí být zodpovězeny výzkumné otázky:

1. Jaké formy rizikového chování vnímají učitelé druhých stupňů základních škol ve Zlínském kraji jako nejméně a nejčastěji se vyskytující na škole, kde pracují?
2. Považují učitelé druhých stupňů základních škol ve Zlínském kraji Minimální preventivní program za přínosný v rámci primární prevence rizikového chování?
3. Podílí se samotní učitelé druhých stupňů základních škol ve Zlínském kraji na zpracování Minimálního preventivního programu?
4. Považují učitelé druhých stupňů základních škol ve Zlínském kraji školního metodika prevence jako přínos v rámci prevence rizikového chování?
5. Považují učitelé druhých stupňů základních škol ve Zlínském kraji preventivní působení na jejich škole za dostatečné?

4.2 Metoda a technika sběru dat

Jako forma výzkumného postupu byl zvolen kvantitativní výzkum. Mezi nejčastěji využívané metody kvantitativního výzkumu patří dotazníky. Dotazník bývá vymezován jako způsob kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Samotný dotazník je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně (Chráška, 2007, s. 163).

Metodou sběru dat v našem případě byl dotazník určený učitelům druhých stupňů základních škol, jejich odpovědi byly zaznamenávány anonymně. Dotazník obsahoval 16 otázek, všechny byly uzavřeného charakteru, kde si respondenti sami volí z nabídky nabízených odpovědí. Úvodní část podávaného dotazníku popisuje účel výzkumu, popis práce při vyplňování a ujišťuje respondenty o jeho anonymitě. Samozřejmostí je poděkování všem respondentům za jejich ochotu a čas věnovaný dotazníku.

4.3 Výzkumný vzorek, průběh sběru dat

Výzkumný vzorek této bakalářské práce tvořili učitelé vybraných základních škol ve Zlínském kraji. Základní školy jsme oslovovali na základě telefonických hovorů, případně pomocí emailových žádostí, kdy jsme většinou jednali se zástupci ředitelů vybraných škol. Dotazníky byly rozdány a následně vyzvednuty do škol osobně. Celkem se mělo zúčastnit 96 učitelů, někteří mou žádost odmítli, celkem se nám vrátilo 87 vyplněných dotazníků. Vše bylo sestaveno na základě záměrného výběru. Výzkum byl proveden v březnu 2017.

Metoda dotazníkového šetření byla zvolena z důvodu získání co největšího množství dat, informací o stavu problematiky primární prevence rizikového chování na základních školách ve Zlínském kraji v co nejkratší době. Například rozhovory, spadající do kvalitativního výzkumu, trvají podstatně déle, a jelikož jsou učitelé časově zaneprázdňeni, báli jsme, že bychom se nesetkali s příliš velkou ochotou.

4.4 Vyhodnocení dotazníků

Pro výzkum bylo použito 87 řádně vyplněných dotazníků. Všechny odpovědi byly přepočítány na procenta a poté graficky znázorněny. V dotazníku jsme se zaměřovali na subjektivní vnímání intenzity výskytu jednotlivých forem rizikového chování ve vztahu ke konkrétní škole ve Zlínském kraji, následně subjektivně vnímanou závažnost vybraných forem rizikového chování. Dotazníky vyplňovali učitelé druhých stupňů základních škol, ženy i

muži v různém věku, tyto kategorie jsme ovšem v rámci našeho sběru dat nezaznamenávali. Pro naši lepší orientaci v problematice jsou výsledky z jednotlivých škol zaznamenávány a prezentovány dohromady.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

5.1 Grafické znázornění výsledků výzkumu

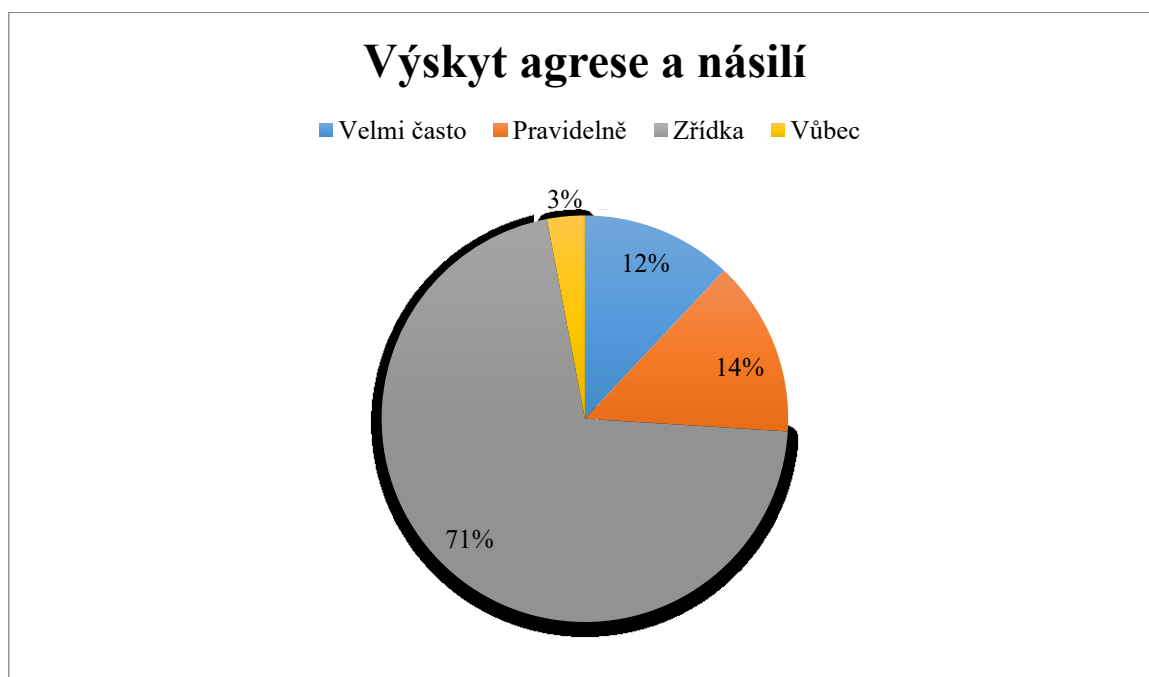
V této části postupně představím výsledky dotazníku (viz Seznam příloh). Pro přehlednost jsou výsledky zpracovány též graficky.

Vyhodnocení otázky č. 1: **Jak často se na Vaší škole vyskytuje agrese a násilí?**

Tabulka č. 1: Výskyt agrese a násilí.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Velmi často	10	12 %
Pravidelně	12	14 %
Zřídka	62	71 %
Vůbec	3	3 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 1: Relativní četnost výskytu agrese a násilí na vybraných školách.

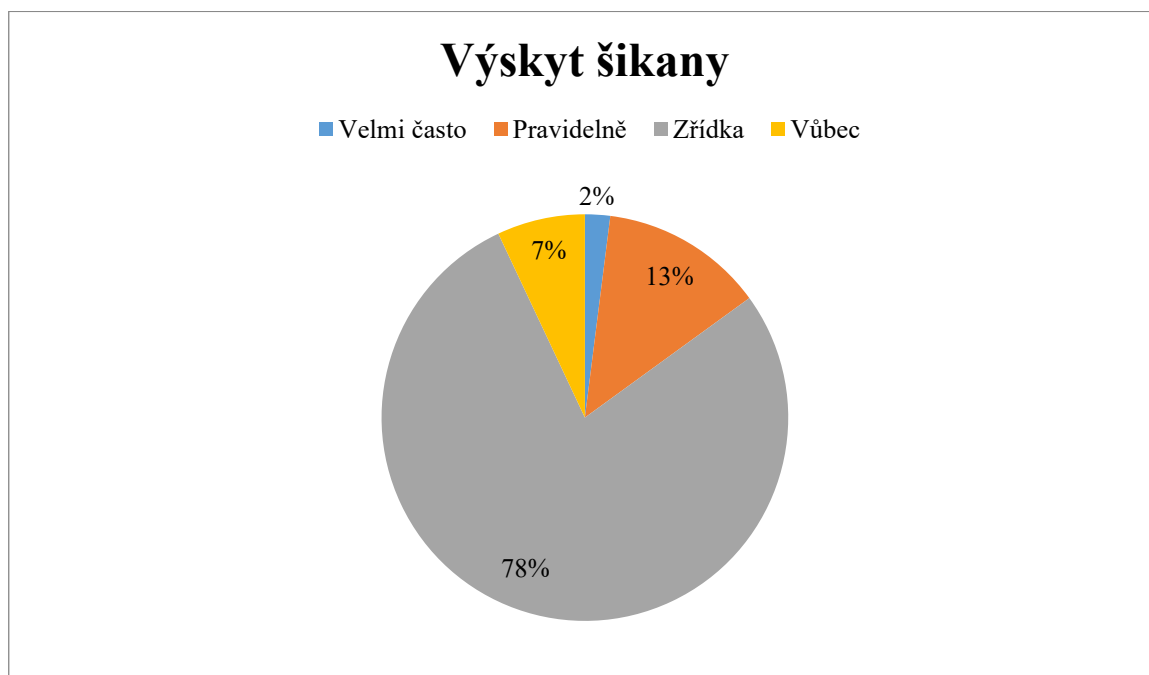
První otázka zjišťovala, jak často se na vybraných základních školách dle pedagogů vyskytuje agrese a násilí. Nejvíce učitelů zvolilo možnost c) zřídka (71 %), následovala odpověď b) pravidelně (14 %), a) velmi často (12 %) a poslední zůstává možnost d) vůbec (3 %). Z výsledků vyplývá, že většina učitelů považuje svou školu, kde pracují, za bezpečné místo.

Vyhodnocení otázky č. 2: **Jak často se na Vaší škole vyskytuje šikana?**

Tabulka č. 2: Výskyt šikany.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Velmi často	2	2 %
Pravidelně	11	13 %
Zřídka	68	78 %
Vůbec	6	7 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 2: Relativní četnost výskytu šikany na vybraných školách.

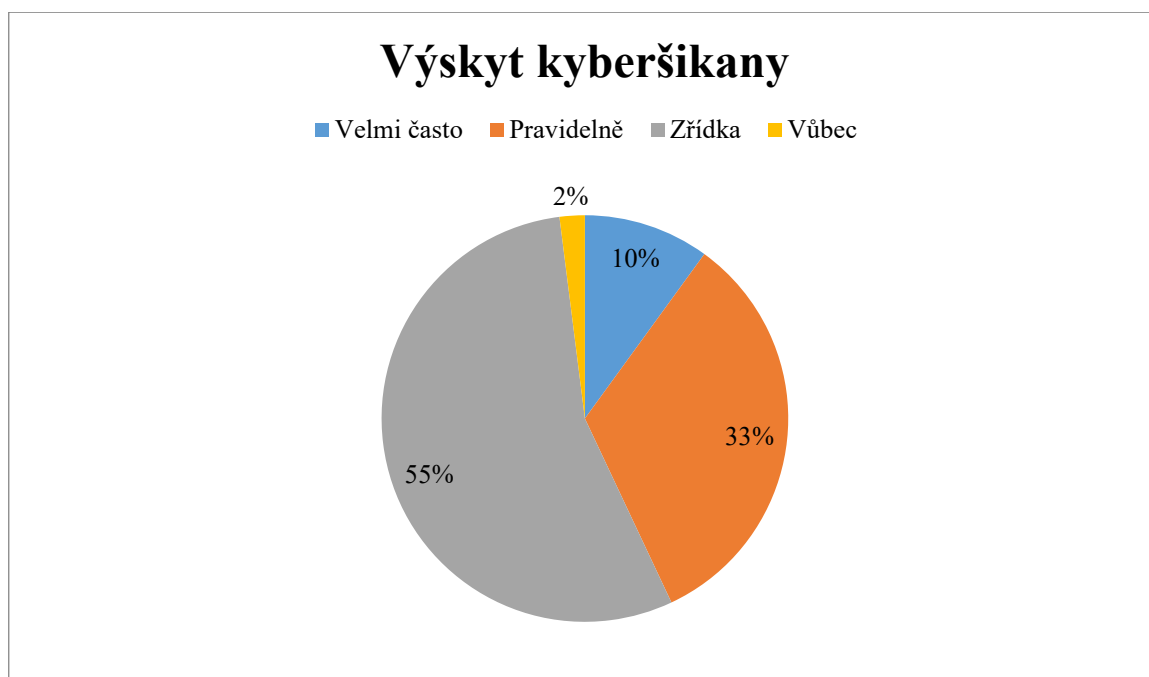
U druhé otázky jsme zjišťovali četnost výskytu šikany na zvolených základních školách. Nejvíce pedagogů vybralo možnost c) zřídka (78 %), domnívají se teda, že šikana není na školách příliš častým jevem, nebo se naopak o něm moc neví. 13 % učitelů zvolilo možnost b) pravidelně, odpověď d) vůbec 7 % a poslední možnost a) 2 %.

Vyhodnocení otázky č. 3: **Jak často se na Vaší škole vyskytuje kyberšikana?**

Tabulka č. 3: Výskyt kyberšikany.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Velmi často	9	10 %
Pravidelně	28	33 %
Zřídka	48	55 %
Vůbec	2	2 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 3: Relativní četnost výskytu kyberšikany na vybraných školách.

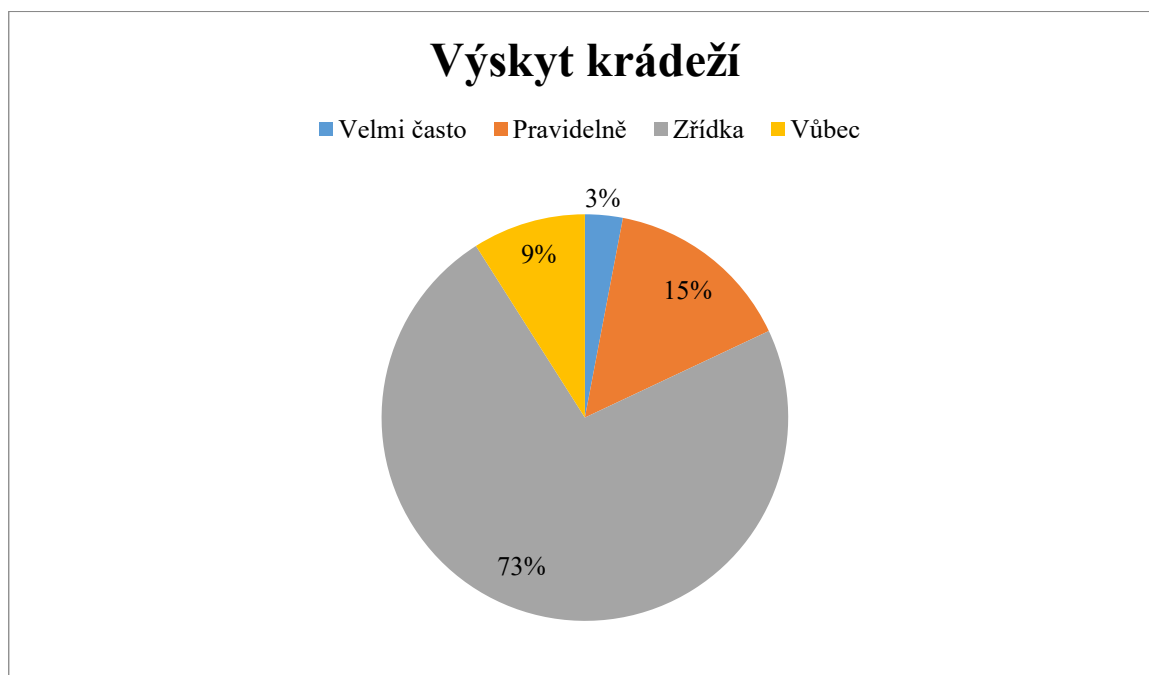
U této otázky získaly nejvíce procent odpovědi c) zřídka (55 %) a b) pravidelně (33 %). Nejméně učitelé vybírali možnost a) velmi často (10 %) a odpověď d) vůbec (2 %). Při srovnání otázky 2 a 3 si můžeme všimnout, že zatímco šikana podle učitelů není na základních školách ve Zlínském kraji příliš častý jev, kyberšikana je častější. Po osobních konzultacích s některými učitelů jsem nabyla dojmu, že o kyberšikaně se zatím příliš nemluví, ale o to může být nebezpečnější.

Vyhodnocení otázky č. 4: **Jak často se na Vaší škole vyskytují krádeže?**

Tabulka č. 4: Výskyt krádeží.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Velmi často	3	3 %
Pravidelně	13	15 %
Zřídka	63	73 %
Vůbec	8	9 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 4: Relativní četnost výskytu krádeží na vybraných školách.

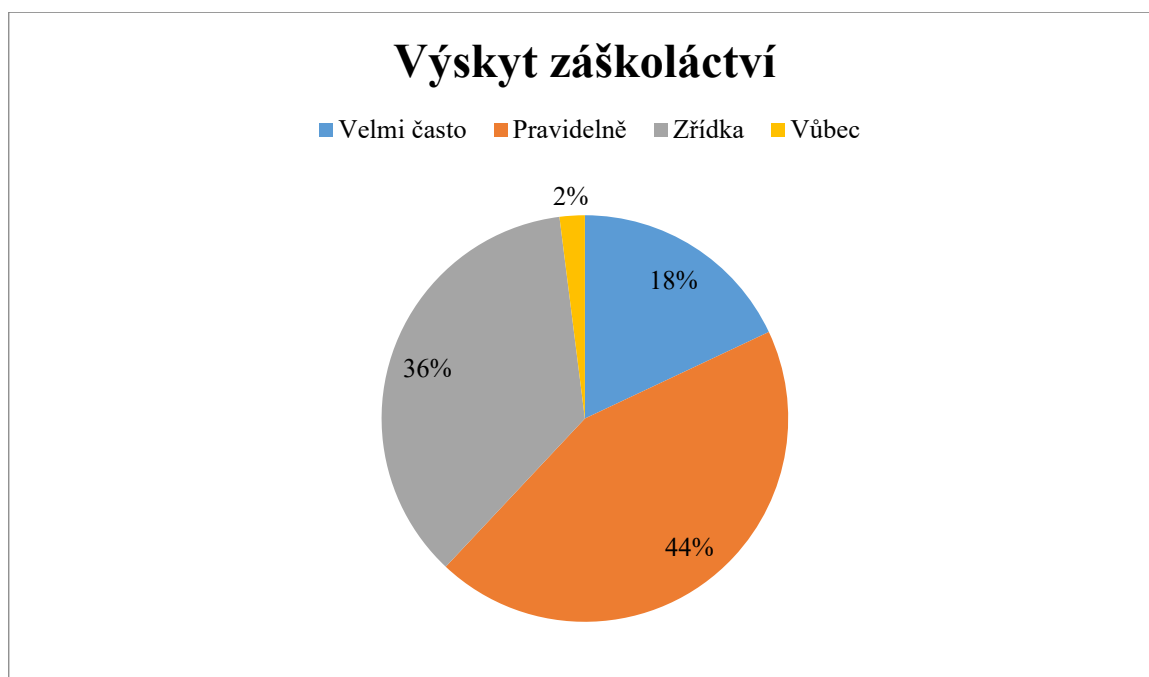
Z 87 dotazovaných učitelů zvolilo odpověď c) zřídka (73 %), z čehož vyplývá, že na vybraných školách je celkem bezpečná atmosféra, kde krádeže nemají místo. Následovala odpověď b) pravidelně (15 %), poté možnost d) vůbec (9 %) a jako poslední možnost a) velmi často (3 %).

Vyhodnocení otázky č. 5: Jak často se na Vaší škole vyskytuje záškoláctví?

Tabulka č. 5: Výskyt záškoláctví.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Velmi často	16	18 %
Pravidelně	38	44 %
Zřídka	31	36 %
Vůbec	2	2 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 5: Relativní četnost výskytu záškoláctví na vybraných školách.

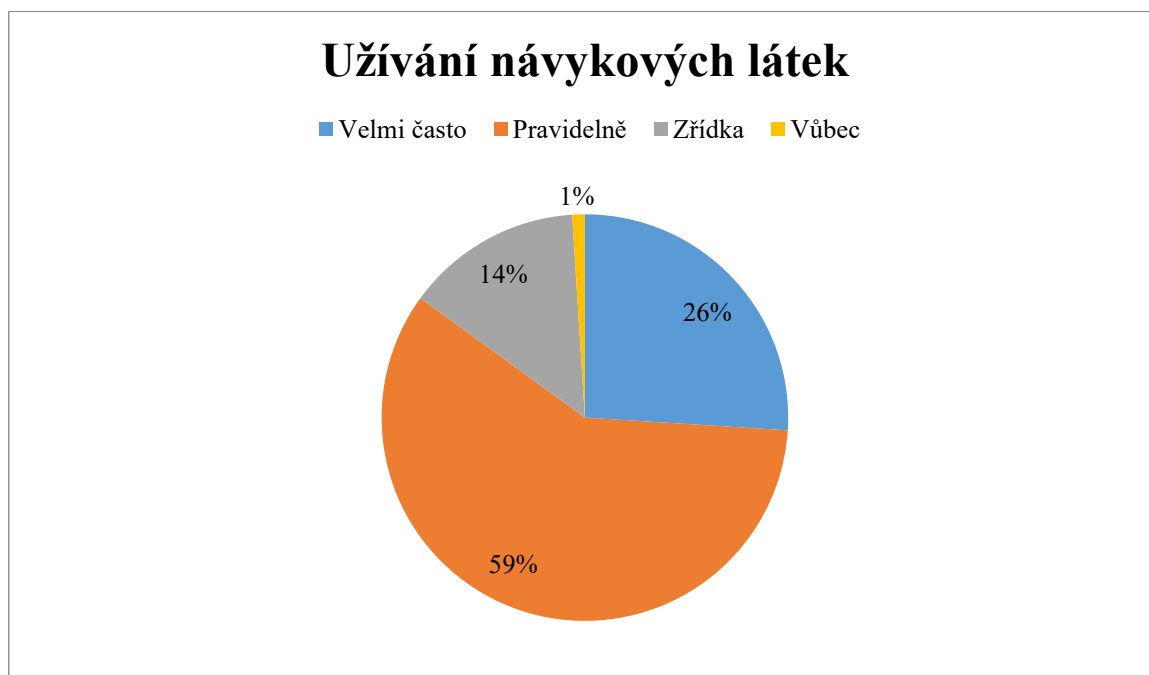
U této otázky nejvíce pedagogů zvolilo možnost b) pravidelně (44%) a možnost c) zřídka 36%. 80 % učitelů tedy přiznává, že záškoláctví je na jejich škole poměrně častý jev, na což by se mělo vedení školy určitě zaměřit, i když jde o subjektivní pocity učitelů. 18% pedagogů zvolilo možnost a) velmi často a jen 2% zvolilo odpověď d).

Vyhodnocení otázky č 6: **Jak často se na Vaší škole vyskytuje užívání všech návykových látek (především alkohol, cigarety a marihuana)?**

Tabulka č. 6: Výskyt užívání všech návykových látek.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Velmi často	23	26 %
Pravidelně	51	59 %
Zřídka	12	14 %
Vůbec	1	1 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 6: Relativní četnost výskytu užívání návykových látek na vybraných školách.

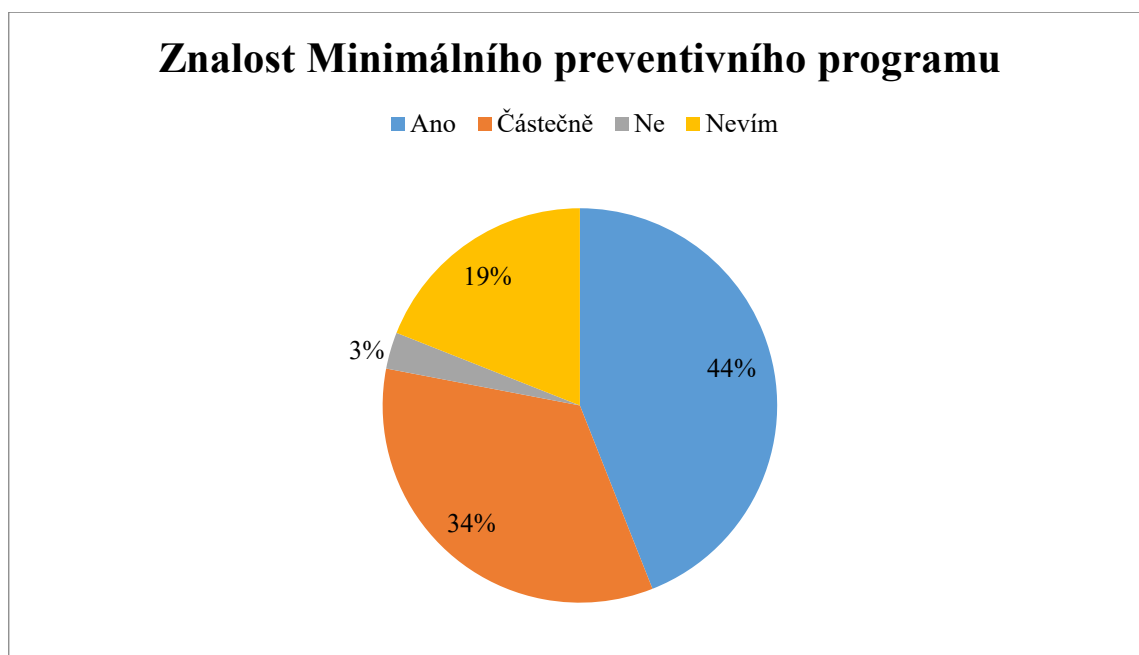
Z odpovědí učitelů vyplývá, že téměř všichni studenti vyzkoušeli či pravidelně užívají návykové látky. 59 % pedagogů se domnívá, že žáci užívají návykové látky pravidelně, 26 % si myslí, že žáci užívají návykové látky velmi často. Odpověď c) zřídka zvolilo 14 % a odpověď d) vůbec jen 1 % dotazovaných.

Vyhodnocení otázky č. 7: **Byla jste někdy seznámena s obsahem Minimálního preventivního programu a způsoby práce s ním?**

Tabulka č. 7: Znalost Minimálního preventivního programu.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	38	44 %
Částečně	30	34 %
Ne	3	3 %
Nevím	16	19 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 7: Relativní četnost znalosti Minimálního preventivního programu na vybraných školách.

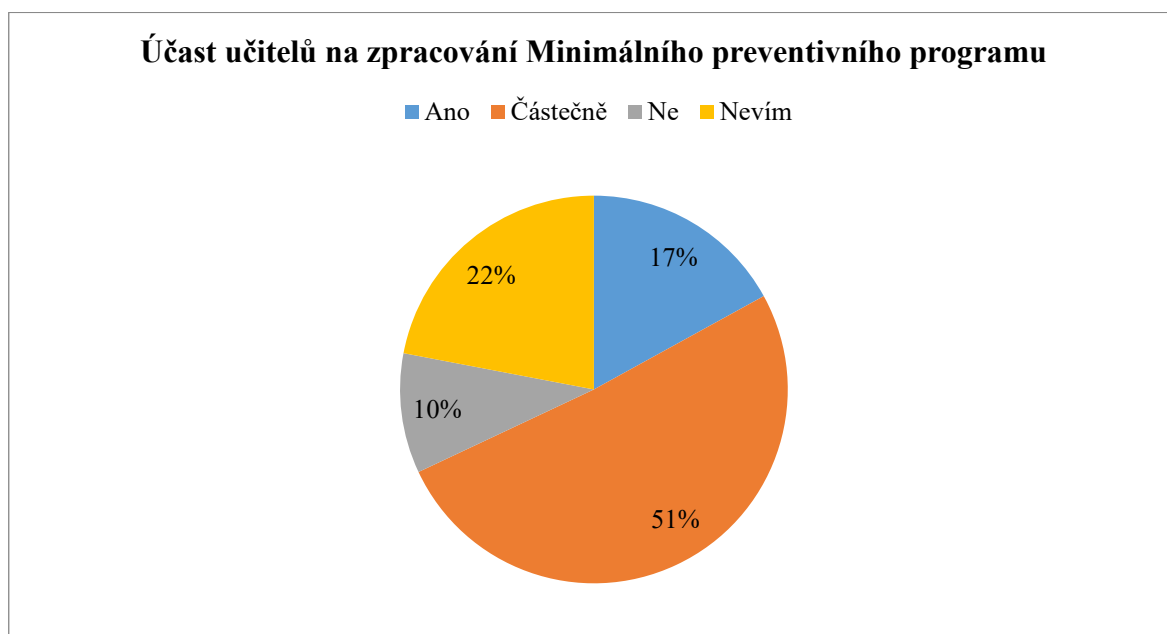
Na tuto otázku zvolilo 44 % učitelů možnost a) ano, odpověď b) částečně (34 %), 19 % vybralo možnost d) nevím a 3 % vybralo odpověď c) ne. Z odpovědí vyplývá, že 78 % učitel bylo seznámeno s obsahem Minimálního preventivního programu a vědí, jak s ním pracovat, případně na koho se obrátit.

Vyhodnocení otázky č. 8: **Podílíte se nebo jste se někdy podílel/a na zpracování Minimálního preventivního programu?**

Tabulka č. 8: Účast na zpracování Minimálního preventivního programu

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	15	17 %
Částečně	44	51 %
Ne	9	10 %
Nevím	19	22 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 8: Relativní četnost zapojení učitelů do zpracování Minimálního preventivního programu na vybraných školách.

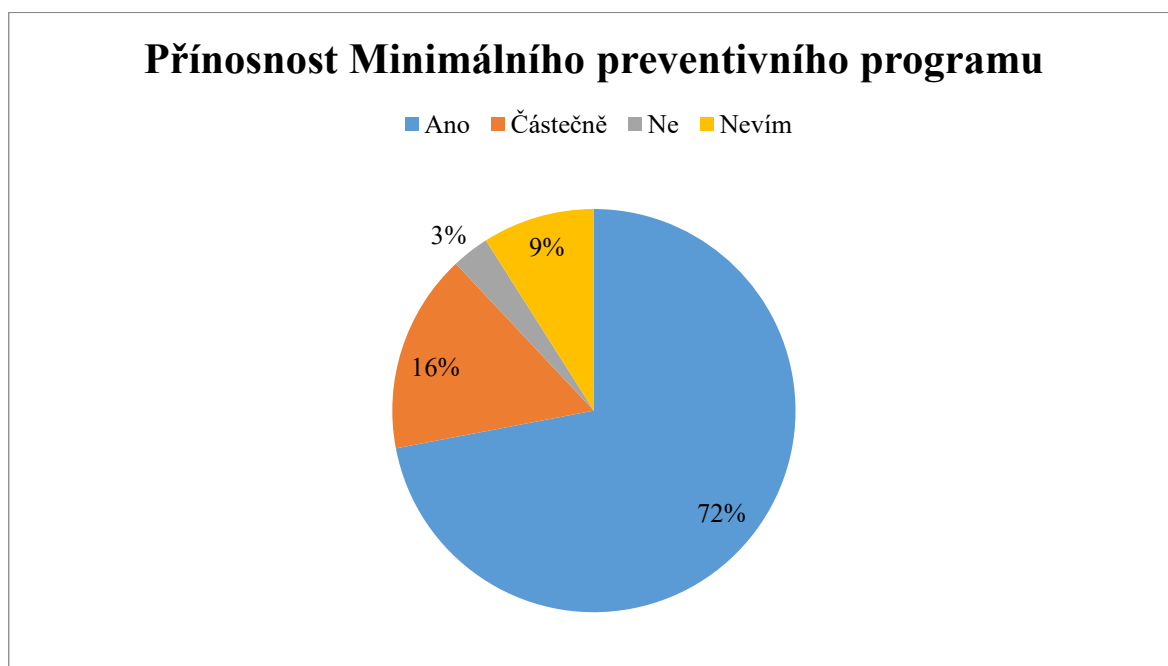
U této otázky pedagogové nejčastěji zvolili možnost b) částečně (51 %). Následovala odpověď d) nevím (22 %), odpověď a) ano zvolilo 17 % učitelů a 10 % vybralo možnost c) ne. Učitelé ve většině případů spolupracovali na zpracování Minimálního preventivního programu.

Vyhodnocení otázky č. 9: **Považujete Minimální preventivní program za přínosný v oblasti prevence rizikového chování?**

Tabulka č. 9: Přínosnost Minimálního preventivního programu z pohledu učitelů.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	62	72 %
Částečně	14	16 %
Ne	3	3 %
Nevím	8	9 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 9: Relativní četnost přínosnosti Minimálního preventivního programu z pohledu učitelů na vybraných školách.

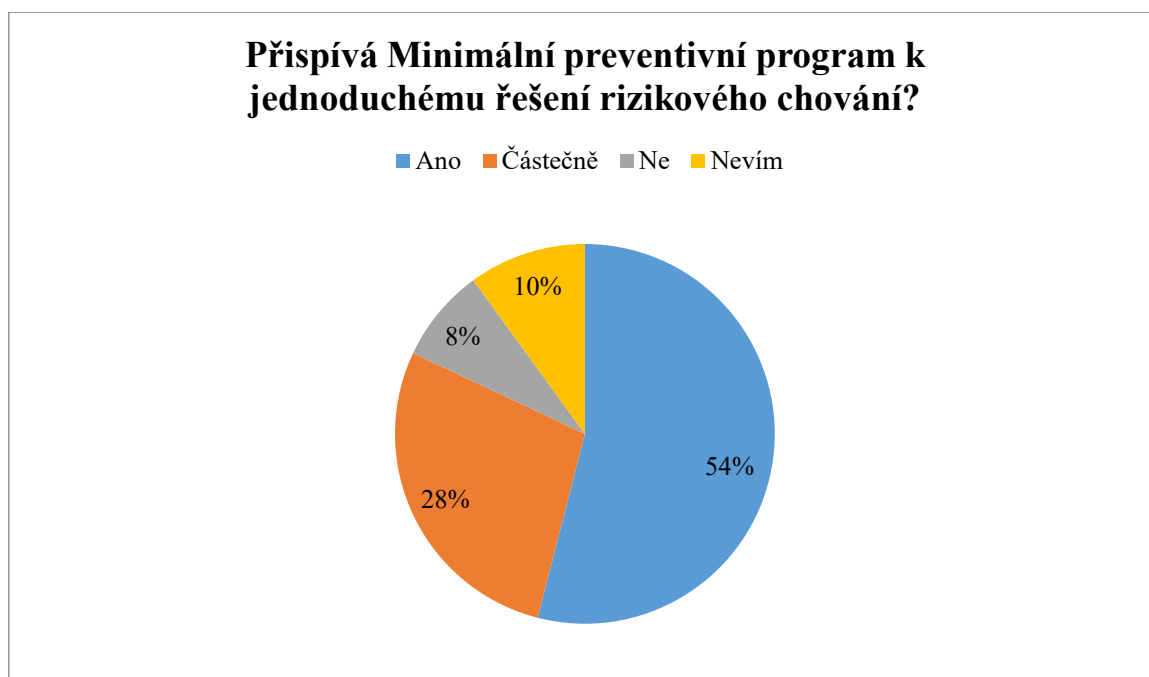
U této otázky zvolilo nejvíce pedagogů odpověď a) ano (72 %), následovala možnost b) částečně (16 %), poté možnost d) nevím (9 %) a jako poslední možnost c) ne (3 %). Většina učitelů považuje Minimální preventivní program za přínosný.

Vyhodnocení otázky č. 10: **Domníváte se, že Minimální preventivní program přispívá k jednoduchému řešení problémů týkajících se různých forem rizikového chování?**

Tabulka č. 10: Přispívá Minimální preventivní program k jednoduchému řešení rizikového chování?

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	47	54 %
Částečně	24	28 %
Ne	7	8 %
Nevím	9	10 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 10: Relativní četnost odpovědí na otázku č. 10.

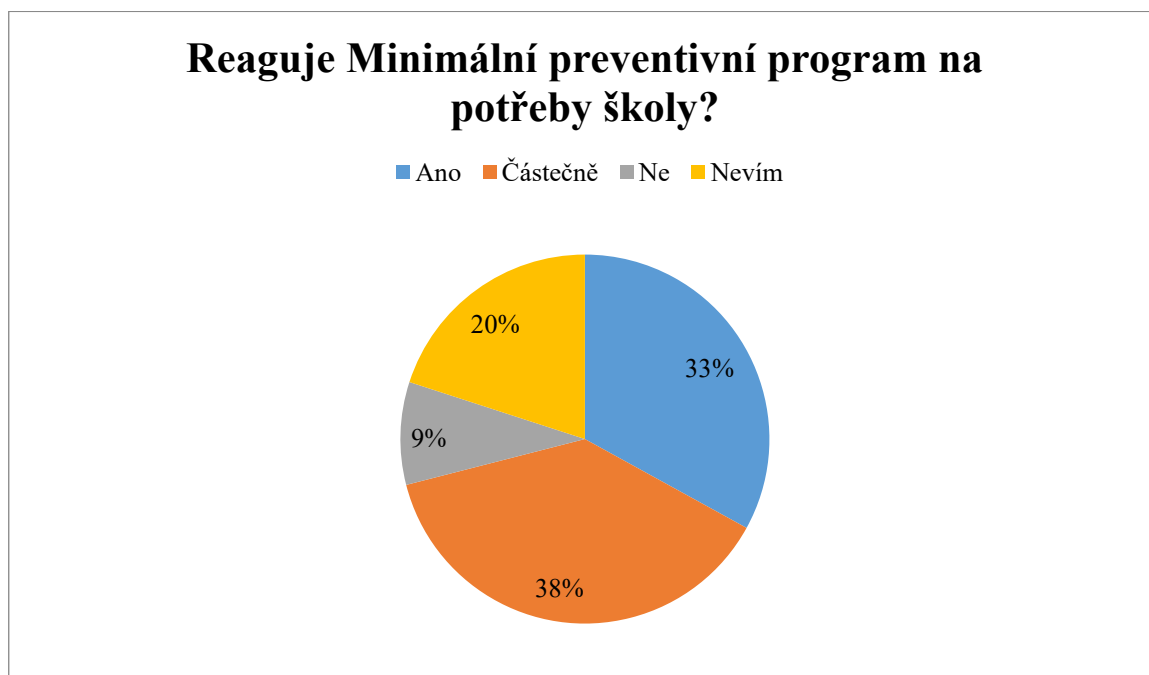
U této otázky zvolilo nejvíce dotazovaných možnost a) ano (54 %). 28 % zvolilo odpověď b) částečně, následovalo d) (8 %) a nejméně možnost c) (8 %). Pedagogové se shodují, že Minimální preventivní program může pomoci vyřešit problémy týkající se různých forem rizikového chování.

Vyhodnocení otázky č. 11: **Domníváte se, že obsah Minimálního preventivního programu reaguje na skutečné potřeby školy?**

Tabulka č. 11: Minimální preventivní program a potřeby školy.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	29	33 %
Částečně	33	38 %
Ne	8	9 %
Nevím	17	20 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 11: Relativní četnost odpovědí na otázku č. 11.

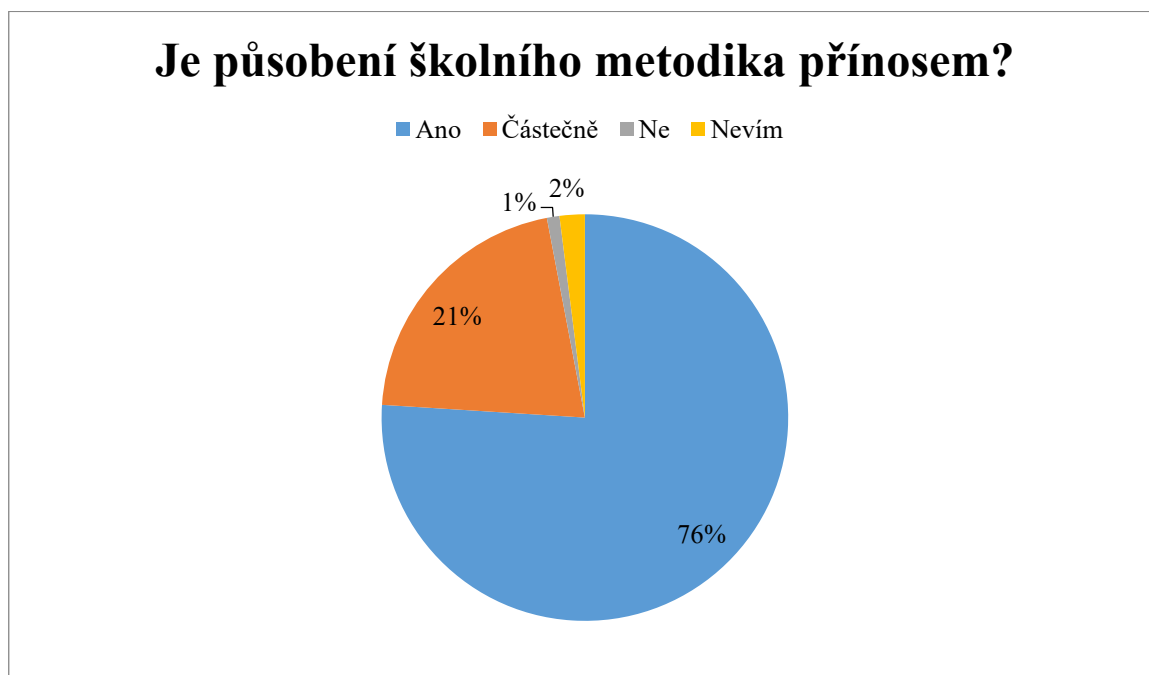
U této otázky zvolilo nejvíce pedagogů odpověď b) částečně 38 %. O něco méně zvolilo možnost a) ano (33%), možnost d) nevím vybralo (20 %) dotazovaných a možnost c) ne vybralo 9 % učitelů. Z odpovědí vyučujících vyplývá, že Minimální preventivní program skutečně reaguje na potřeby školy.

Vyhodnocení otázky č. 12: **Domníváte se, že je působení školního metodika prevence v rámci prevence rizikového chování ve škole, kde pracujete, přínosem?**

Tabulka č. 12: Je působení školního metodika prevence na vaší škole přínosem?

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	66	76 %
Částečně	18	21 %
Ne	1	1 %
Nevím	2	2 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 12: Relativní četnost odpovědí na otázku č. 12.

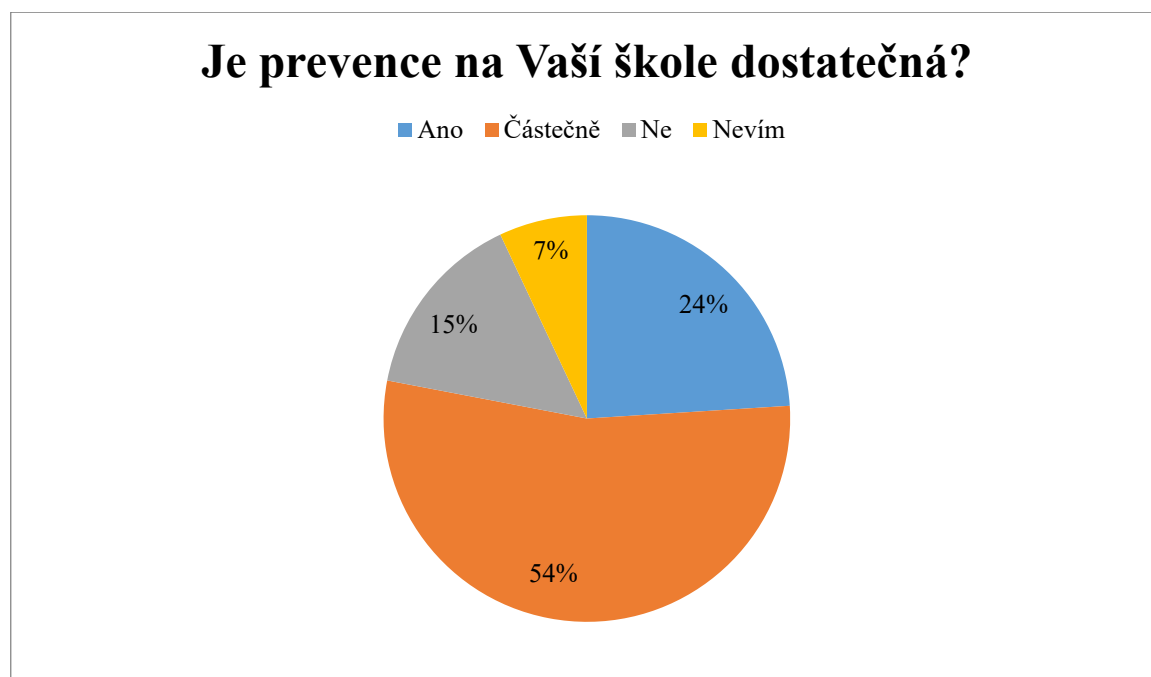
Z 87 učitelů zvolilo 76 % odpověď a) ano, b) částečně (21 %), zanedbatelná procenta získaly odpovědi c, d. Z odpovědí tedy jasně vyplývá, že školní metodik prevence je pro školy přínosem.

Vyhodnocení otázky č. 13: **Považujete preventivní působení ve škole, kde pracujete, za dostatečné?**

Tabulka č. 13: Dostatečnost prevence na školách.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	21	24 %
Částečně	47	54 %
Ne	13	15 %
Nevím	6	7 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 13: Relativní četnost odpovědí na otázku č. 13.

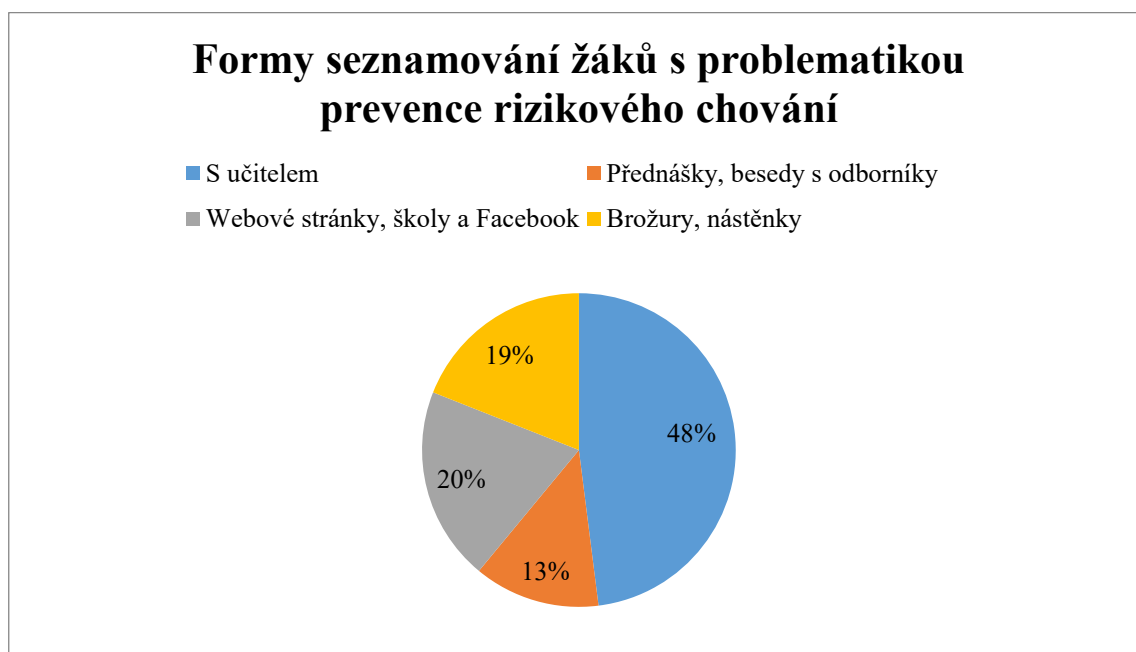
Na tuto otázku zvolilo 54 % učitelů možnost b) částečně, za a) ano vybralo 24 % dotazovaných, možnost c) ne zvolilo 15 % a d) 7 % učitelů. Tři čtvrtiny pedagogů se domnívá, že preventivní působení na jejich škole je dostatečné, 22 % by uvítalo změnu.

Vyhodnocení otázky č. 14: **Jakou formou jsou žáci nejčastěji seznamováni s problematikou prevence rizikového chování?**

Tabulka č. 14: Formy seznamování žáků s problematikou prevence rizikového chování.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
S učitelem	42	48 %
Přednášky, besedy s odborníky	12	13 %
Webové stránky, školy a Facebook	17	20 %
Brožury, nástěnky	16	19 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 14: Relativní četnost odpovědí na otázku č. 14.

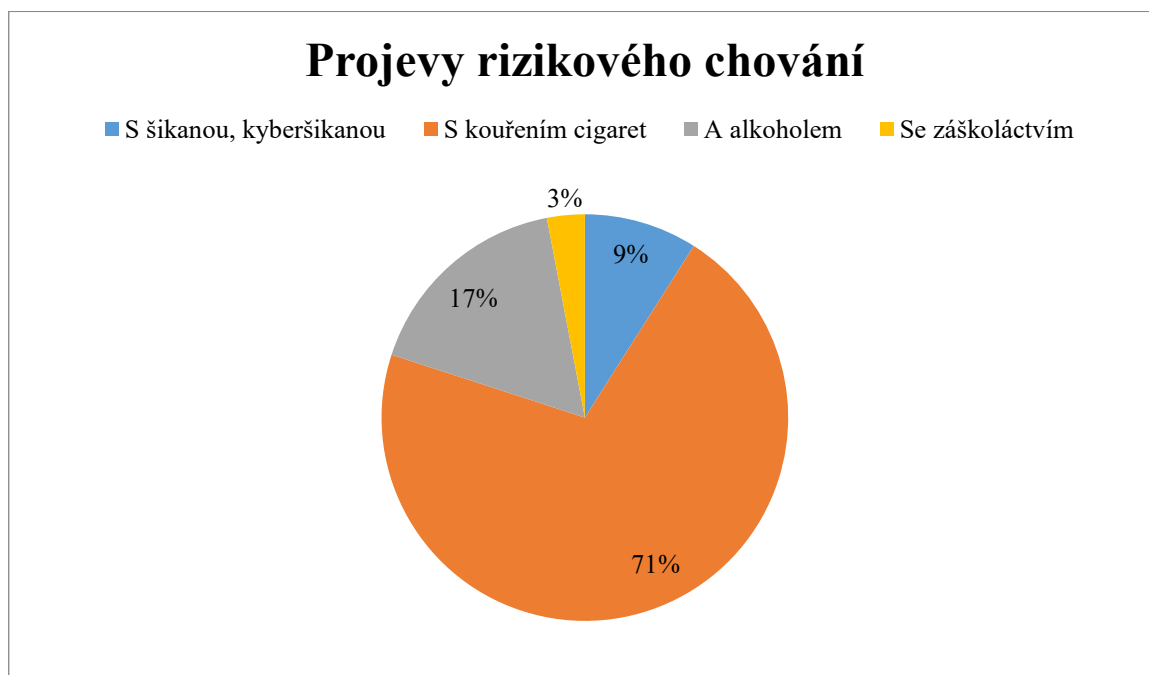
Z 87 učitelů zvolilo 48 % možnost a) a jsou tedy přesvědčeni, že učitelé, popřípadě třídní učitelé jsou ty nejdůležitější osoby při seznamování žáků s problematikou prevence rizikového chování. Možnost b) přednášky, besedy s odborníky zvolilo 13 % dotazovaných, možnost c) webové stránky školy, Facebook vybralo 20 % dotazovaných a v neposlední řadě následuje možnost d) brožury, nástěnky, kterou vybralo 19 % učitelů.

Vyhodnocení otázky č. 15: **S jakými projevy rizikového chování se ve škole setkáváte nejčastěji?**

Tabulka č. 15: Nejčastější projevy rizikového chování.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
S šikanou, kyberšikanou	7	9 %
S kouřením cigaret	62	71 %
A alkoholem	15	17 %
Se záškoláctvím	3	3 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 15: Relativní četnost nejčastějších projevů rizikového chování na vybraných školách.

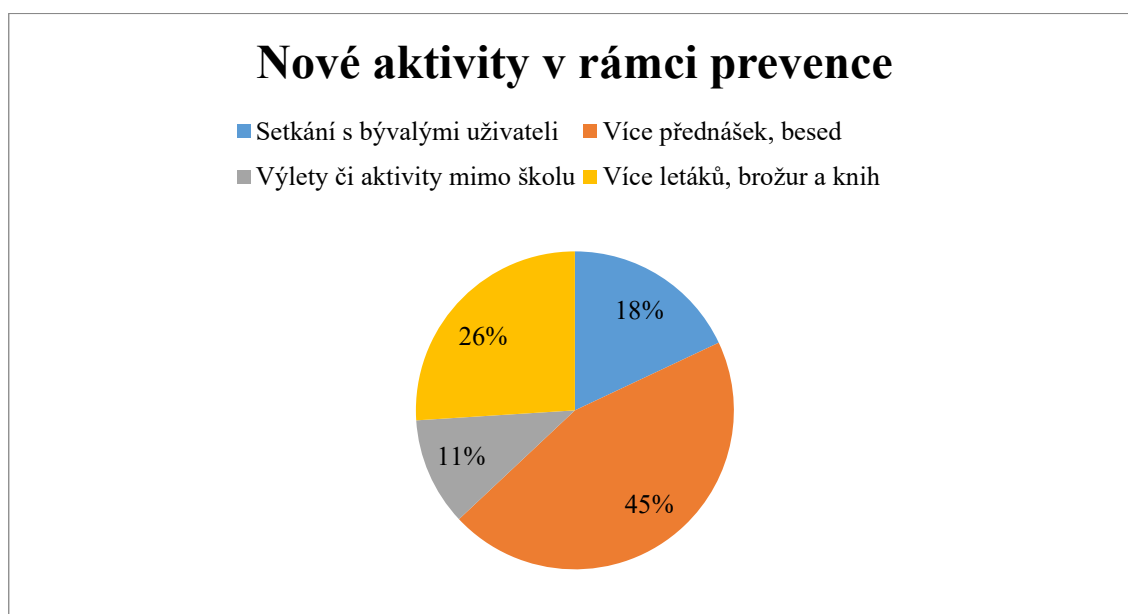
Většina učitelů se shodla na odpovědi b) s kouřením cigaret (71 %). Následuje odpověď c) s alkoholem (17 %), poté možnost a) s šikanou, kyberšikanou (9 %) a nejméně učitelů zvolilo možnost d) záškoláctví (3 %). Nejčastějším projevem rizikového chování na vybraných školách je tedy kouření cigaret.

Vyhodnocení otázky č. 16: **Jaké nové aktivity byste nejvíce uvítali v rámci preventivních programů?**

Tabulka č. 16: Nové aktivity v rámci preventivních programů.

	Absolutní četnost	Relativní četnost
Setkání s bývalými uživateli	16	18 %
Více přednášek, besed	39	45 %
Výlety či aktivity mimo školu	9	11 %
Více letáků, brožur a knih	23	26 %
Celkem	87	100 %

Graf č. 16: Relativní četnost navržených nových aktivit v rámci preventivních programů na vybraných školách.

Z 87 učitelů vybralo 45 % možnost b) více přednášek, besed. Možnost d) více letáků, brožur, knih zvolilo 26 % dotazovaných, zbylé možnosti vybralo 18 % možnost a) setkání s bývalými uživateli a 11 % možnost c) výlety a aktivity mimo školu. Po diskuzi s některými vyučujícími jsme nabyli dojmu, že by v rámci vyučování uvítali více přednášek či besed, naopak se setkání s bývalými uživateli např. drog mělo hodně učitelů strach.

5.2 Shrnutí výsledků výzkumu, doporučení pro praxi

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jaké jsou zkušenosti učitelů druhých stupňů základních škol ve Zlínském kraji se školní prevencí rizikového chování. Jako pomoc při zjišťování bylo použito dotazníkového šetření. Dotazník se skládal z 16 uzavřených otázek. Dále jsme si stanovili pět výzkumných otázek.

K výzkumné otázce č. 1: Jaké formy rizikového chování vnímají učitelé druhých stupňů základních škol ve Zlínském kraji jako nejméně a nejčastěji se vyskytující na škole, kde pracují?

K odpovědi na tuto otázku na mohou přivést otázky 1, 2, 3, 4, 5 a 6. Z výše uvedených dat (kapitola 5) vyplývá, že učitelé si nemyslí, že se rizikové jevy (agrese a násilí, šikana, kyberšikana, krádeže, záškoláctví) u nich na škole vyskytují příliš často, většina pedagogů volila možnosti c) zřídka. Zvýšený výskyt oproti jiným výzkumům se vyskytl u kyberšikany a záškoláctví.

K výzkumné otázce č. 2: Považují učitelé druhých stupňů základních škol ve Zlínském kraji Minimální preventivní program za přínosný v rámci primární prevence rizikového chování?

K této výzkumné otázce se váže převážně dotazníková otázka s č. 9. Většina dotazovaných odpověděla kladně, čili učitelé věří v přínos Minimálního preventivního programu na základní škole. Po osobní diskuzi s některými učiteli jsme nabyli dojmu, že každý dobře zpracovaný preventivní program je pro prevenci na základních školách důležitý a vedení školy by tomuto tématu měla řádně věnovat. Lepší je problémům předcházet.

K výzkumné otázce č. 3: Podílí se samotní učitelé druhých stupňů základních škol ve Zlínském kraji na zpracování Minimálního preventivního programu?

Z odpovědí pedagogů vyplývá, že téměř každý učitel se někdy na zpracování Minimálního preventivního programu osobně podílel, či na něm s ostatními kolegy alespoň spolupracoval. V našem dotazníku tomuto tvrzení odpovídá otázka č. 8.

K výzkumné otázce č. 4: Považují učitelé druhých stupňů základních škol ve Zlínském kraji školního metodika prevence jako přínos v rámci prevence rizikového chování?

K této výzkumné otázce se váží odpovědi z dotazníkové šetření u otázky č. 12. 87 % pedagogů vybralo odpovědi a) či b), jsou tedy přesvědčeni o přínosu působení školního metodika prevence. Učitelé také dodávají, že je nutná spolupráce výše zmiňovaného školního metodika prevence s celým učitelským sborem, výchovným poradcem, či samotným vedením školy, u kterého by impulsy k řešení měly začínat i končit.

K výzkumné otázce č. 5: Považují učitelé druhých stupňů základních škol ve Zlínském kraji preventivní působení na jejich škole za dostatečné?

V dotazníkovém šetření bylo zjištěno, že většina učitelů je přesvědčena o dostatečnosti preventivního působení na školách, kde pracují. K této výzkumné otázce se váže především otázka z dotazníkového šetření pod číslem 13, ale doplňují ji též otázky 14, 15 a 16. Řada učitelů by uvítalo vylepšení v seznamování žáků s problematikou prevence rizikového chování, a to především v podobě přichystání více přednášek, besed o aktuálních tématech týkajících se rizikového chování. Někteří učitelé by objednali pro žáky více letáků, brožurek či knih, či zorganizovali přednášky od případných bývalých uživatelů drog apod.

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že učitelé rizikové formy na vybraných základních školách vnímají, věnují jim dostatečnou pozornost, ale u většiny forem si nemyslí, že by byly právě na jejich škole významným způsobem rozšířeny. Ve větší míře se na školách vyskytuje záškoláctví, na což by se základní školy měly důsledněji zaměřit a provést opatření. Další problémem se do budoucna může stát kyberšikana, o které pedagogové či rodiče často mnoho nevědí, ale v dnešním zrychleném virtuálním světě tento problém může u dětí či dospívajících jedinců způsobit rozsáhlé psychické problémy. Je to dáno i tím, že dnešní žáci tráví podstatnou část dne ve světě internetu a téměř nikdo je nehlídá, nestano-

vuje jim hranice. Velmi pozitivních odpovědí jsme získali u otázek týkajících se Minimálního preventivního programu a školního metodika prevence. Pedagogové jsou přesvědčeni o jeho důležitosti, považují jej za přínos. Při osobních návštěvách školy jsme si všimli, že ne na všech školách pedagogové mezi sebou spolupracují, a o Minimálním preventivním programu a celkově prevenci se vyjadřovali ve smyslu, že přece tuto problematiku mají na starosti školní metodik prevence, výchovný poradce a především učitelé, kteří vyučují rodinnou či občanskou výchovu, kde formy rizikového chování apod. mohou s žáky řešit otevřeněji.

Dále by bylo vhodné, kdyby školy více spolupracovaly s rodiči žáků a to nejen v oblasti prevence rizikového chování. Rodiče dětí a dospívajících často pracují u policie, v azylových domech, v různých poradnách apod., a škola by je tedy mohla požádat o přípravu krátkých besed či přednášek. Žáci by se tak mohli setkat s projevy rizikového chování prostřednictvím odborníků, zeptat se jich na rady a případně je požádat o pomoc.

Závěr

Předkládaná bakalářská práce se svým tématem dotýkala aktuální a palčivé oblasti, a to rizikového chování dospívajících jedinců. Ač je dané téma v poslední době hojně diskutováno, vzhledem k narůstajícímu počtu a k aktualizacím forem rizikového chování považujeme za nutné se danou oblastí stále zabývat a poukazovat na nutnost prevence nejen v rodině, ale hlavně ve školním prostředí.

Tradiční členění práce obsahuje teoretickou a praktickou část. Teoretická část se skládala ze tří kapitol. V první kapitole jsme se detailněji zabývali základními teoretickými východisky, pojmy a definicemi týkající se rizikového chování, s důrazem na rizikovou mládež. Zároveň jsme zde představili vybrané formy rizikového chování, kam jsme zařadili konzumaci alkoholu, kouření tabákových výrobků, šikanu, kyberšikanu a záškoláctví. 2. kapitola se zaměřovala na prevenci, kterou považujeme za nedílnou součást úspěšného boje proti výše zmíněným formám rizikového chování. Kromě definic souvisejících s pojmem prevence jsme se zde seznámili s typy prevence a se základními znaky preventivních programů, jež by měly být součástí každého školského zařízení. Závěrečná kapitola teoretické části se věnovala školnímu poradenství, přičemž se zde naše pozornost ubírala směrem k pedagogickým pracovníkům, školnímu metodikovi prevence a výchovnému poradci.

Praktická část práce se členila do dvou kapitol. První část jsme si stanovili jako úvod do výzkumné části. Daná kapitola se zaměřila na stanovení hlavního cíle, vytyčení výzkumných otázek, popis výzkumné techniky, výzkumného vzorku a metody sběru a vyhodnocení získaných poznatků. Druhá kapitola výzkumné části se skládala převážně z grafického znázornění, jež vycházelo z dotazníkového šetření. Nezbytnou součástí závěrečné kapitoly bylo i shrnutí výsledků, které lze považovat za stěžejní část práce.

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaké jsou zkušenosti pedagogů druhého stupně základních škol ve Zlínském kraji se školní prevencí rizikového chování. Prostřednictvím dotazníkového šetření byly zjištěny zkušenosti pedagogů na druhých stupních základních škol ve Zlínském kraji s výskytem rizikového chování a celkovým preventivním působením školy. Dále jsme tímto šetřením získali informace o zkušenostech dotazovaných učitelů s Minimálním preventivním programem školy, či zda je školní metodik prevence pro základní školy přínosem. V poslední části dotazníkového šetření jsme zjišťovali, jakou formou jsou žáci na vybraných školách nejčastěji seznamováni s problematikou prevence rizikového chování, s jakými projevy tohoto chování se učitelé setkávají nejčastěji, a v neposlední

řadě jsme se zajímali, jaké aktivity by pedagogové nejvíce uvítali v rámci preventivních programů.

Seznam použité literatury

- [1] BERANOVÁ, Eva et al. *Metodický průvodce výchovného poradce: praktické náměty pro výchovné a kariérové poradce na základních školách*. Praha: Raabe, 2014. ISBN 978-80-7496-090-1.
- [2] HUTYROVÁ, Miluše, RŮŽIČKA, Michal a SPĚVÁČEK, Jan. *Prevence rizikového a problémového chování*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3725-5.
- [3] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [4] JEDLIČKA, Richard a KOŤA, Jaroslav. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže: aktuální problémy*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-555-8.
- [5] KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-014-3.
- [6] KOPECKÝ, Kamil. *Rizikové chování studentů Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v prostředí internetu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3858-0.
- [7] KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
- [8] LAZAROVÁ, Bohumíra. *Netradiční role učitele: o situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-115-4.
- [9] LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1274-9.
- [10] MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
- [11] MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana a KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální pedagogika v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- [12] MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

- [13] MIOVSKÝ, Michal a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: Klinika adiktologie1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4.
- [14] NEŠPOR, Karel. *Vaše děti a návykové látky*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-515-6.
- [15] NEŠPOR, Karel. *Alkohol, drogy a vaše děti: jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat, jak je zvládat*. Praha: Sportpropag, 1994. ISBN neuvedeno
- [16] PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-8.
- [17] SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.
- [18] ŠMAHEL, David. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-360-1.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Výskyt agrese a násilí.	31
Tabulka č. 2: Výskyt šikany.	32
Tabulka č. 3: Výskyt kyberšikany.	33
Tabulka č. 4: Výskyt krádeží.	34
Tabulka č. 5: Výskyt záškoláctví.	35
Tabulka č. 6: Výskyt užívání všech návykových látek.	36
Tabulka č. 7: Znalost Minimálního preventivního programu.	37
Tabulka č. 8: Účast na zpracování Minimálního preventivního programu.	38
Tabulka č. 9: Přínosnost Minimálního preventivního programu z pohledu učitelů.	39
Tabulka č. 10: Přispívá Minimální preventivní program k jednoduchému řešení rizikového chování?	40
Tabulka č. 11: Minimální preventivní program a potřeby školy.	41
Tabulka č. 12: Je působení školního metodika prevence na vaší škole přínosem?	42
Tabulka č. 13: Dostatečnost prevence na školách.	43
Tabulka č. 14: Formy seznamování žáků s problematikou prevence rizikového chování.	44
Tabulka č. 15: Nejčastější projevy rizikového chování.	45
Tabulka č. 16: Nové aktivity v rámci preventivních programů.	46

Seznam grafů

Graf č. 1: Relativní četnost výskytu agrese a násilí na vybraných školách.....	31
Graf č. 2: Relativní četnost výskytu šikany na vybraných školách.....	32
Graf č. 3: Relativní četnost výskytu kyberšikany na vybraných školách.....	33
Graf č. 4: Relativní četnost výskytu krádeží na vybraných školách.	34
Graf č. 5: Relativní četnost výskytu záškoláctví na vybraných školách.	35
Graf č. 6: Relativní četnost výskytu užívání návykových látek na vybraných školách.	36
Graf č. 7: Relativní znalost Minimálního preventivního programu na vybraných školách.	37
Graf č. 8: Relativní četnost zapojení učitelů do zpracování Minimálního preventivního programu na vybraných školách.	38
Graf č. 9: Relativní četnost přínosnosti Minimálního preventivního programu z pohledu učitelů na vybraných školách.....	39
Graf č. 10: Relativní četnost odpovědí na otázku č. 10.....	40
Graf č. 11: Relativní četnost odpovědí na otázku č. 11.....	41
Graf č. 12: Relativní četnost odpovědí na otázku č. 12.....	42
Graf č. 13: Relativní četnost odpovědí na otázku č. 13.....	43
Graf č. 14: Relativní četnost odpovědí na otázku č. 14.....	44
Graf č. 15: Relativní četnost nejčastějších projevů rizikového chování na vybraných školách.	45
Graf č. 16: Relativní četnost navržených nových aktivit v rámci preventivních programů na vybraných školách.	46

Seznam příloh

PI Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO UČITELE

Vážení pedagogové,

Obracím se na Vás s žádostí o vyplnění tohoto dotazníku, který slouží výhradně k vypracování mé bakalářské práce se zaměřením na rizikové chování a jeho prevenci na základních školách. Prostřednictvím tohoto dotazníku bych chtěla zjistit, jaká je podle Vás četnost výskytu jednotlivých forem rizikového chování na škole, kde pracujete. Dále mě zajímá, jak vnímáte minimální preventivní program na Vaší škole, školního metodika prevence a další aspekty preventivního působení.

Dotazník je anonymní.

Předem děkuji za Vaši ochotu a čas.

Aneta Kotíková, studentka oboru Sociální pedagogika, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

1. Agrese a násilí se na Vaší škole vyskytuje:

- a) Velmi často
- b) Pravidelně
- c) Zřídka
- d) Vůbec

2. Šikana se na Vaší škole vyskytuje:

- a) Velmi často
- b) pravidelně
- c) Zřídka
- d) Vůbec

3. Kyberšikana se na Vaší škole vyskytuje:

- a) Velmi často
- b) Pravidelně
- c) Zřídka
- d) Vůbec

4. Krádeže se na Vaší škole vyskytují:
- a) Velmi často
  - b) Pravidelně
  - c) Zřídka
  - d) Vůbec
5. Záškoláctví se na Vaší škole vyskytuje:
- a) Velmi často
  - b) Pravidelně
  - c) Zřídka
  - d) Vůbec
6. Užívání všech návykových látek se vyskytuje:
- a) Velmi často
  - b) Pravidelně
  - c) Zřídka
  - d) Vůbec
7. Byl/a jste seznámen/a s obsahem Minimálního preventivního programu a způsobu práce s ním?
- a) Ano
  - b) Částečně
  - c) Ne
  - d) Nevím
8. Podílíte se nebo jste se podílel/a na zpracování Minimálního preventivního programu?
- a) Ano
  - b) Částečně
  - c) Ne
  - d) Nevím

9. Považujete Minimální preventivní program za přínosný v oblasti prevence rizikového chování mládeže?
- a) Ano
  - b) Částečně
  - c) Ne
  - d) Nevím
10. Domníváte se, že Minimální preventivní program přispívá k jednoduchému řešení problémů týkající se různých forem rizikového chování?
- a) Ano
  - b) Částečně
  - c) Ne
  - d) Nevím
11. Domníváte se, že obsah Minimálního preventivního programu reaguje na skutečné potřeby školy?
- a) Ano
  - b) Částečně
  - c) Ne
  - d) Nevím
12. Domníváte se, že je působení metodika prevence v rámci prevence rizikového chování ve škole, kde pracujete, přínosem?
- a) Ano
  - b) Částečně
  - c) Ne
  - d) Nevím
13. Považujete preventivní působení ve škole, kde pracujete, za dostatečné?
- a) Ano
  - b) Částečně
  - c) Ne
  - d) Nevím

14. Jakou formou jsou podle Vás žáci seznamováni nejčastěji s problematikou prevence rizikového chování?
- a) S učitelem, třídním učitelem
  - b) Přednášky, besedy s odborníky
  - c) Webové stránky školy, facebook
  - d) Brožury, nástěnky
15. S jakými projevy rizikového chování se na Vaší škole setkáváte nejčastěji?
- a) S šikanou, kyberšikanou
  - b) S kouřením cigaret
  - c) A alkoholem
  - d) Se záškoláctvím
16. Jaké nové aktivity byste nejvíce uvítali v rámci preventivních programů?
- a) Setkání s bývalými uživateli
  - b) Více přednášek, besed
  - c) Výlety či aktivity mimo školu
  - d) Více letáků, brožur, knih

Děkuji za vyplnění dotazníku,

Aneta Kotiková